

Forfatter: Else Relster.
 Titel: Grundbog i psykologi.
 Seriesystem: Psykologiske emner.
 Redaktion: Else Relster.
 Omfang: 71 sider.
 Format: 15,5 x 23 cm.
 Illustrationer: 19 tegninger af Claus Deleuran.
 Tilrette/tegning: Jørgen Sparre.
 Ophavsret/Forlægger: ©: Jørgen Sparre.
 Forlagsaktieselskab, København 1974.
 (1. udgave, 1. oplag 1974). All rights reserved.

tekniske data

Bindtype: Gant-hæftet omslagsbog.
 Papir: Mat. blade coated træfil tryk-papir, 90 g.
 Skrift: Akzidenz-Grotesk.
 Trykmetode: Offset. Th. Laursons Bogtrykkeri a.s.,
 Tønder.

tilhørende
elementer

Psykologiske emner: Lærervejledning til Grundbog
 (gratis).

anvendelse

Psykologilærervejledning i HF, gymnasiet samt
 voksenundervisning.
 Grundbog i psykologi er en introduktion til nogle af de
 psykologiske emner som er anført i HF-betænkningen.
 Den er tænkt som en grundbog der i debatskabende
 form dels lægger op til gruppearbejde i forbindelse
 med løsning af opgaver, dels gør det muligt at arbejde
 selvstændigt.
 I tilknytning til grundbogen er udarbejdet nogle emne-
 hæfter der uddyber de pågældende psykologiske
 områder.

5. oplag er et uendret optyk
 af 2.-4. oplag.

opføring ikke tilladt uden hjemmel

Gjellerup

Grundbog i psykologi

Else Relster

Psykologiske emner

Gjellerup

Udviklingspsykologi

Udviklingspsykologi er den del af psykologien, som især beskæftiger sig med menneskets fysiske og psykiske udvikling fra fødsel til død.

Vi vil i det følgende hovedsagelig interessere os for menneskets psykiske udvikling til og med puberteten.

Lad os først se på den fysiske udvikling i de første par leveår.

OPGAVE U1

Hvor gammelt er et barn, når det kan

1. sidde uden støtte
2. kravle
3. gå med støtte
4. stå uden hjælp
5. gå uden hjælp

OPGAVE U2

Hvor gammelt skal et barn være, før det er rimeligt at begynde renlighedstræning med hensyn til

1. vandladning
2. afføring

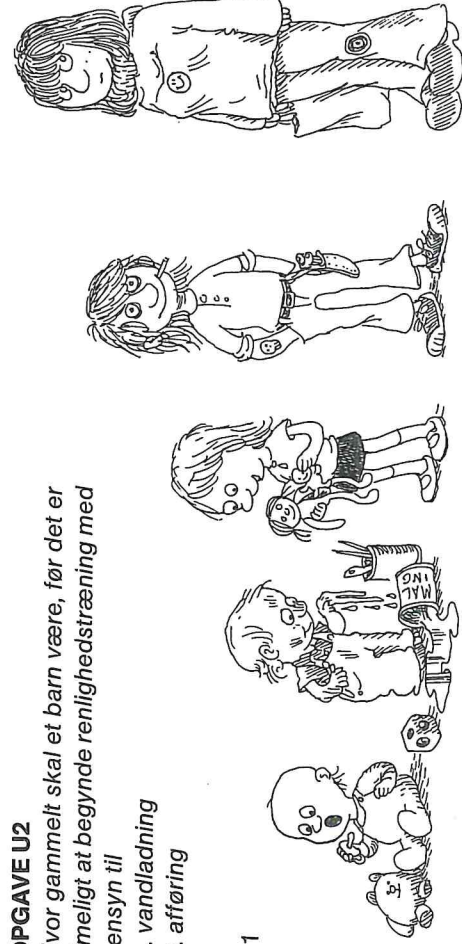
u1

I det følgende vil vi fortrinsvis beskæftige os med børns følelsesmæssige udvikling, men også sproguviklingen vil blive omtalt ganske kort.

Først vil vi se på barnets psykiske udvikling i det første leveår.

OPGAVE U3

Vi antager, at du for ganske nylig er blevet mor eller far. Er der nogle bestemte følelser, oplevelser eller former for adfærd, som du gerne vil hjælpe dit barn til at få fra det er helt lille?

Hvis ja: Hvilke følelser, oplevelser eller former for adfærd tænker du på?

Hvordan vil du nå dit mål, dvs. hvad vil du helt konkret lægge vægt på i din daglige omgang med barnet?

OPGAVE U4

Hanne blev i en alder af 5 måneder indlagt på et børnehospital på grund af mavebesvær. Hun blev udskrevet igen, da hun var knap 10 måneder gammel, og var da helt rask. Der var 3 timers besøgstid på hospitalet hver dag. Hanne havde besøg hver dag enten af sin mor eller en af bedsteforældrene. Da Hanne kom i skole blev hun allerede i første klasse henvist til skolepsykolog. Lærerne fandt hende »meget forskræmt« og »passiv i timerne«.

Mener du, at Hannes hospitalsophold som lille kan være årsag til hendes nuværende vanskeligheder?

Begrund dine synspunkter nærmere.

Den orale fase

Sigmund Freud inddelte børns udvikling i forskellige faser. Freud mente, at på forskellige alderstrin var forskellige dele af barnets krop erogene zoner, dvs. lystbetonede zoner. Det første års tid er specielt munden en lystbetonet del af barnets krop. Den første udviklingsfase kaldte Freud derfor den orale fase (mund hedder på latin os), og denne fase strækker sig som nævnt fra 0 til ca. 1 år. I det første leveår foregår barnets kontakt med omverdenen i høj grad ved hjælp af munden, og det er også på dette alderstrin, at barnet får tænder og begynder at gumle og bide.

For at barnet kan udvikle sig til et harmonisk

nisk menneske er det af stor betydning, at der allerede i den orale fase etableres det, man kalder *basic trust* eller *fundamental tillid*. Dermed mener man en grundlæggende følelse af tryghed; en følelse af at verden er tryk og varm og til at stole på.

Denne følelse af tillid eller tryghed skabes gennem det daglige samspil mellem barnet og det eller de mennesker, der passer det. Plejerens eller plejernes personlighed spiller naturligvis en stor rolle for løbet af dette samspil. Barnet kan ikke som spæd i særlig høj grad tilpasse sig de voksnes rytme og stil. Barnet har nogle fysiske og psykiske behov, og det er gennem tillidsstillelsen af disse behov, at barnet lærer verden at kende. Sker denne behovstilfredsstillelse ikke på en rolig og stabil måde, vil barnet få en følelse af utryghed. Hvis behovstilfredsstillelsen gennem længere tid er mangelfuld, vil der efterhånden i barnet skabes en forventning om ubehag og ulyst. Denne forventning kan brede sig, således at barnet ikke blot møder det eller de mennesker, der passer det, med mistillid, men også, når det bliver ældre, møder hændelser og personer i omverdenen med en grundlæggende følelse af skepsis og bange anelser. Et sådant barn har ikke nogen fundamental tillid.

Det er meget vigtigt for barnets følelsesmæssige udvikling, at det har nær fysisk og følelsesmæssig kontakt med i hvert fald ét voksent menneske. I det første leveår er det uheldigt for barnet at blive passet af for mange forskellige mennesker. Nogle psykologer mener, at barnet hele tiden bør passes af én person. I praksis vil det som oftest være moderen. Andre psykologer mener, at 2-3 faste plejere er det ideelle i de første par leveår. Helt sikkert er det, at skiftende plejere, som man tidligere havde på mange børnehjem, er skadeligt for barnet.

Det er ikke tilstrækkeligt, at barnets fysiske behov tilfredsstilles. Hvis barnet

mangler en stabil, daglig tilbagevendende følelsesmæssig og fysisk kontakt med et andet menneske, vil dets psykiske udvikling skades. Barnet kan blive intelligensmæssigt retarderet og få alvorlige psykiske problemer. Den samme virkning kan det få, hvis barnets faste plejer forsvinder ud af barnets liv for en længere periode.

OPGAVE U5

Nævn nogle fordele og ulemper ved at et barn i det første leveår passes af:

1. én person, f.eks. moderen
2. 2-3 personer, f.eks. moderen, faderen og en dagplejemor
3. 4-5 personer, f.eks. moderen, faderen og 2-3 barneplejersker i en vuggestue

OPGAVE U6

Vi antager, at person A går ind for ligeberettigelse mellem kønnene forstået på følgende måde: A mener, at mænd og kvinder bør have lige mulighed for at tage sig af de nære, hjemlige forhold (børnepasning, madlavning m.m.) og at deltage i mere udadvendte og samfundsorienterede aktiviteter (erhvervsarbejde, foreningsarbejde m.m.). Vi antager nu, at A får et barn.

Hvordan vil du – med udgangspunkt i A's mening om ligeberettigelse og omstående beskrivelse af den orale fase – råde A til at løse det børnepasningsproblem, der nu er opstået?

Prøv at finde frem til både en helt ideel løsning og en løsning, der er praktisk mulig for flertallet af befolkningen i vort samfund i dag.

Den anale fase

Vi vil nu se lidt nærmere på næste fase i barnets udvikling. Denne fase, der går fra

ca. 1 til ca. 3 år, kaldte Freud den anale fase. I denne periode er specielt endetarmen og endetarmsåbningen en erogen zone. (Endetarmsåbning hedder på latin anus).

OPGAVE U7

Hvad er efter din mening forældres vigtigste opgave, når barnet er i den anale fase?

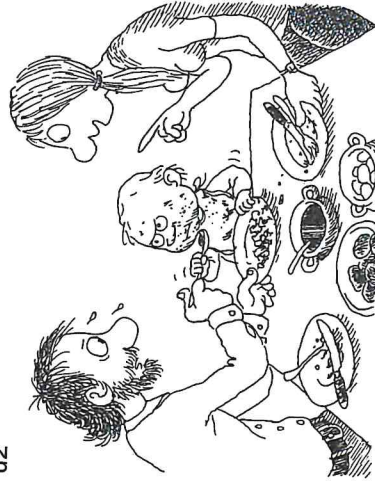
OPGAVE U8

Lizzi er 2½ år og har de sidste par dage insisteret på at få sommertøj på, selv om det er midt i januar måned. Hvis hun ikke får sin vilje, hyler hun i vilden sky og bliver helt umulig. Lizzis mor ved ikke rigtig, hvordan hun skal forholde sig over for barnet.

Hvad vil du råde Lizzis mor til at gøre?

I den anale fase begynder barnets selvstændighedstrang for alvor at melde sig. Barnet er uhyre aktivt og meget nysgerrigt, og barnets forældre kommer ofte i den situation, at barnets ønsker er i modstrid med forældrenes ønsker. Barnet ønsker en dag selv at klæde sig på eller spise, medens

u2

forældrene netop den dag ønsker, at disse aktiviteter skal gå så hurtigt som muligt. Barnet er måske for lille til at forstå, hvorfor forældrene har så travlt. Hvad skal man så gøre? Skal man trumfe sine egne ønsker igennem, eller skal man lade barnet bestemme?

Hvad mener du?

Det er umuligt at komme med en standardløsning på problemer, som ovennævnte. At det har stor betydning for barnets personlighedsudvikling, hvorledes disse daglige konflikter løses, er dog helt sikkert.

Den mest uheldige udgang på konflikterne er, at disse udvikler sig til regulære magtkampe mellem barnet og forældrene. Konflikterne »løses« så ved, at en af parterne kapitulerer. Hvis barnet kapitulerer, kan man allerede i 2-3 års alderen sespien til en selvstændig og autoritetstro personlighed. Hvis forældrene kapitulerer, kan barnet udvikle sig til et egoistisk og tyrannisk barn. Et sådant barn er skildret i Finn Søborgs roman »Sådan er der så meget« (Naver, Kbh. 1970).

Barnets personlighedsudvikling påvirkes naturligvis ikke i særlig høj grad, fordi enkelte konflikter udvikler sig til magtkampe. For at opdragelsen i den anale fase skal bevirke, at barnet f.eks. bliver selvstændigt, må det være et stadigt tilbagevendende mønster, at konflikter »løses« ved at barnet overgiver sig.

Magtkampe mellem forældre og børn opstår ret ofte i forbindelse med renlighedstræningen. For at barnet kan blive renligt skal det have kontrol over sine muskler. Det skal kunne holde igen og give slip på rette tid og sted. Kun barnet selv kan styre disse processer; forældrene kan kun påvirke processerne indirekte ved hjælp af ros og straf.

I den anale fase skal barnet ikke blot

lære at kontrollere sine muskler. Det skal også til en vis grad lære at kontrollere sine følelser. Barnets følelsesliv er fyldt med modsatninger, og barnet kan have store følelsesmæssige udsving. Det ene øjeblik er barnet stiv og afvisende (barnet holder igen på sine følelser), det andet øjeblik er det kærligt og føleligt (barnet giver los for sine følelser). Det mønster, der går igen, er således noget med at give slip og holde fast.

En vigtig opgave for barnets forældre er at hjælpe det til at få en vis kontrol med sin krop og med sine følelser. Barnet må hjælpes til at opleve, at det kan styre sig selv, at det selv kan bestemme, hvornår det vil give slip, og hvornår det vil holde fast. Hvis barnet af de voksne tvinges til blot at undertrykke uacceptable følelser (som f.eks. vrede mod forældrene), vil det måske senere være svært for barnet at vise sine følelser på en for omgivelserne acceptabel måde. Barnet vil måske resten af livet opleve sine følelser som noget farligt og ukontrollabelt, der må holdes nede.

OPGAVE U9

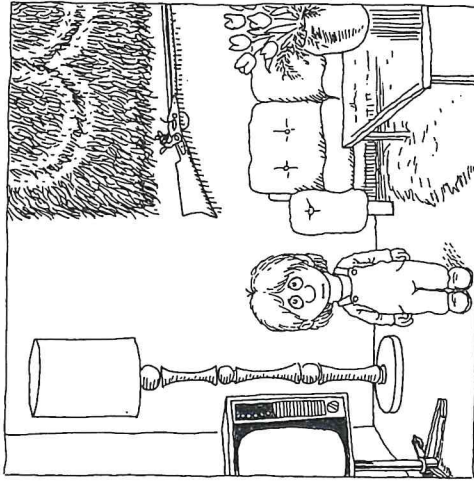
Hvordan vil du helt konkret forholde dig i følgende situationer:

1. Per på 2½ år nægter at stå ud af bilen, da familien kommer hjem fra indkøbstur. Det er vinter og 10 graders frost.
2. Minna på 2 år vil ikke sidde på potte. Hun skriger og løber sin vej, hver gang hun ser potten.
3. Jørgen på 1½ år vil selv spise. Det medfører en del griseri, da han engang imellem klasker skeen ned i maden.

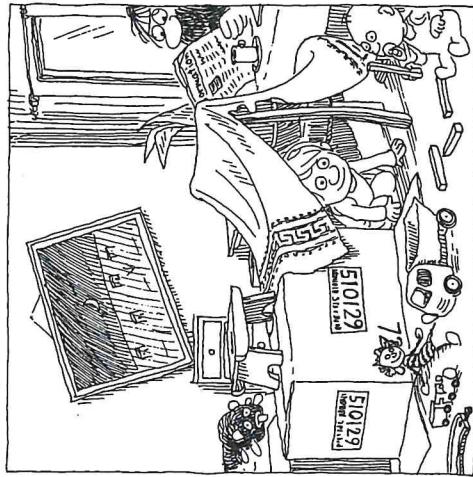
Til sidst skal understreges, at det, der for de voksne ser ud som trods, stædighed og drillelyst, er et naturligt led i et barns stræben efter at blive et modent og selvstændigt individ. Barnet prøver kræfter med omverdenen og lærer herigennem sig selv og sit miljø at kende.

Forældre kan påvirke barnets udvikling i uheldig retning ved at indføre for mange grænser og forbud, men også ved en alt for eftergivende, laden-stå-til holdning over for barnet.

u3

u4

Den ødipale fase

Den næste fase, som barnet gennemløber, er den ødipale fase. Denne fase varer fra ca. 3 til ca. 6 år, og nu er specielt barnets

kønsorganer en erogen zone. Ordet ødipal viser hen til det græske sagn om kong Ødipus, der slog sin far ihjel og giftede sig med sin mor.

Freud var af den opfattelse, at alle drenge i den ødipale fase nærer en meget lidenskabelig og seksuelt betonet kærlighed til deres mor. Drengen ser sin far som en stærk og ønsket rival. Ubevidst ønsker drengen, at faderen dør, således at drengen kan indtage faderens stilling i familien. For pigers vedkommende skulle samme forhold gøre sig gældende: piger i den ødipale fase nærer en seksuelt betonet kærlighed til deres far og ser deres mor som en ønsket rival.

Freud understreger, at det er af stor betydning for et menneskes følelsesmæssige udvikling, at det gennemløber denne fase af heftig forelskelse i moderen eller faderen. Vigtigt er det imidlertid, at barnet ved slutningen af den ødipale fase opgiver at vinde den af forældrene, som har det modsatte køn som barnet selv, og i stedet identificerer sig med den af forældrene, der har samme køn som barnet.

Hvis barnet ikke opgiver sin forelskelse i og længsel efter sin mor eller far, vil det, hvis det er en dreng, blive stærkt bundet til sin mor, og pigen vil blive stærkt bundet til sin far. En sådan binding kan f.eks. vise sig ved, at barnet, når det bliver voksent, ikke kan knytte sig inderligt til et andet voksent menneske af modsat køn. En sådan person vil stadig være bundet af sit infantile forhold til sin mor eller far. Personen har aldrig opgivet sin første kærlighed. Mor eller far er stadig den vigtigste og mest betydningsfulde person i verden. Philip Roth giver i sin bog »Portnoys genvordigheder« (Gyldendal, Kbh. 1969) en udmærket skildring af et sådant ødipuskompleks.

OPGAVE U10

Har du i din egen omgangskreds set eks-

empler på stærke bindinger mellem et barn og den af forældrene, der har det modsatte køn af barnet selv?

Hvis ja: Hvordan har denne binding givet sig udslag?

Prøv at finde noget litteratur, der omhandler ødipale konflikter eller ødipale bindinger.

Freud tillagde som nævnt den ødipale fase stor betydning. Han mente, at barnet i denne fase skulle lære at »elske og miste«.

Der er ingen tvivl om, at barnet i 3-6 års alderen er meget orienteret mod forældrene, og at barnet interesserer sig for seksuelle emner. Barnet er interesseret i kønsforskelle mellem piger og drenge, og det ønsker at få at vide, hvor de små børn kommer fra. Mange børn viser åbent deres seksuelt betonede interesse for børn og voksne, medens man hos andre børn ikke ser seksuelt betonet kæleri.

Nogle psykologer har draget den ødipale fases universelle gyldighed i tvivl og hævvet, at det er kulturelt bestemt, om barnet gennemløber denne fase eller ej. I hvert samfund, hvor det almindelige familiemønster er kernefamilien, er der næppe tvivl om, at Freuds beskrivelse af barnets følelsesmæssige udvikling i 3-6 års alderen er meget rammende.

OPGAVE U11

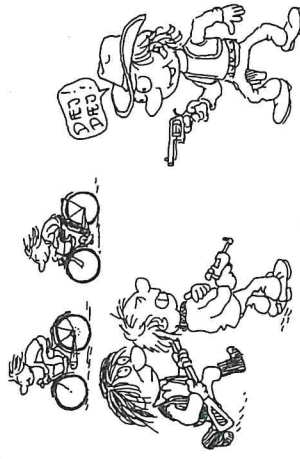
Hvordan tror du, at forældre bedst kan hjælpe deres barn til at løse de indre konflikter, som opstår i den ødipale fase?

Til slut en kort omtale af de to sidste udviklingsfaser, som Freud inddelte barndommen i, nemlig latensperioden og den genitale fase.

Latensperioden

I latensperioden (latent betyder skjult), der varer fra ca. 6 års alderen til puberteten, bliver barnet efterhånden mere og mere orienteret mod sine jævnaldrene. Barnet er stadig følelsesmæssigt knyttet til sine forældre, men i mindre grad end det er tilfældet i den ødipale fase. Barnet er nu meget interesseret i at tilegne sig kundskaber og færdigheder, og dets liv leves mere og mere uden for hjemmets vægge. Mange børn i latensperioden leger overvejende med børn af samme køn som de selv.

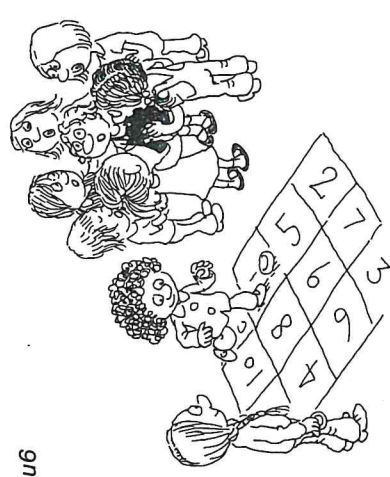
u5

OPGAVE U12

Hvad mener du er årsagen til, at børn i latensperioden i ret høj grad isolerer sig i drengegrupper og pige grupper?

u6

Børnenes lege er ofte ritualprægede og med strenge regler for, hvad der er tilladt, og hvad der ikke er tilladt.

Den frigørelses- og selvstændighedsproces, der startede allerede i den anale fase, har nu nået det punkt, hvor barnets verden begynder at blive lukket land for forældrene og andre voksne.

Den genitale fase

I den genitale fase (genitalia betyder kønsorganer) eller puberteten sker en genoplivning af de ødipale konflikter. Barnets krop ændrer sig voldsomt, og det bliver kønsmodent. Den endelige frigørelse fra barndommens bindinger til forældrene skal nu finde sted.

Forældrenes holdning til barnet kan spille en stor rolle for forløbet af den genitale fase. Hvis forholdet mellem barnet og forældrene har været godt, og puberteten blot er afslutningen på en lang selvstændighedsproces, vil der være få problemer i puberteten. Er barnet imidlertid stadig i 13-14 års alderen uselvstændigt og stærkt afhængig af forældrene, vil der evt. komme et meget følelsesbetonet opgør mellem barnet og forældrene.

Det mest brændende spørgsmål i den genitale fase er: *Hvem er jeg?* Denne søgen efter identitet gælder også for voksenalderen, men den er for de fleste mennesker særlig intens i puberteten.

OPGAVE U13

Prøv at finde noget litteratur eller nogle digte, der skildrer den genitale fase.

Den genitale fases forløb er sikkert i ret høj grad kulturelt bestemt. I vor kultur svæver de fleste unge i mange år mellem barn og voksen. I andre kulturer går barnet direkte fra barndommen og ind i de voksnes

rækker. I sådanne kulturer skal barnet ofte igennem et ritual, før de anerkendes som voksne.

OPGAVE U14

Prøv at finde konkrete eksempler på pubertetsritualer.

Udviklingsfaserne i Freuds beskrivelse af børns udvikling er ikke så klart adskilt, som her beskrevet. Freuds model er imidlertid nyttig at have in mente, når man skal beskæftige sig med børn og prøve at forstå dem. Det skal også nævnes, at der findes mange andre synsvinkler end Freuds at anskue barnets udvikling ud fra.

Sprogudviklingen

Først nogle gennemsnitsstal for sprogudviklingen

2 måneder:

barnet reagerer på stemmer

2-4 måneder:

barnet laver klukkelyde

7-9 måneder:

barnet kan forstå ord som mor og far

13-15 måneder:

barnet bruger det sprog man kalder ekspressiv jargon. Barnet taler sort

11-17 måneder:

barnet kan forstå simple ordrer

12-20 måneder:

barnet kan forstå forbud og rette sig efter dem. Barnet har nu et passivt sprog. Det kan forstå sproget, men ikke tale det.

17-24 måneder:

barnet har navn til en eller flere ting eller billeder

21-24 måneder:

barnet kan kombinere ord. Barnet har nu også et aktivt sprog. Det begynder at kunne tale.

Det må understreges, at de her nævnte tal er gennemsnitsstal. Børns sprogudvikling kan forløbe meget forskelligt.

Før barnet har et sprog, består verden af her og nu. Først når det har et sprog, kan det begynde at operere med genstande og handlinger, som ikke sker lige i øjeblikket, eller det kan beskæftige sig med personer, der ikke er fysisk til stede. Når barnet får et sprog, er det ikke mere så hjælpeløst, når det er alene. Nu kan det tænke på mor og far, og det kan fortælle sig selv, at de snart kommer igen.

Først har barnet et signalsprog på samme måde som dyr har: ordet mad er signal på mad. Senere får barnet et symbolsprog: ordet symboliserer genstande og hændelser og er ikke blot signal til at et eller andet vil ske.

Erhvervelsen af et sprog er et meget vigtigt vendepunkt i barnets liv. Ved hjælp af sproget lærer barnet at forstå den verden, det lever i, og de mennesker, det møder.

OPGAVE U15

Find nogle eksempler på henholdsvis signalsprog og symbolsprog.

I dette kapitel er flere gange omtalt den betydning, som forholdet mellem barnet og forældrene har for barnets personlighedsudvikling.

De psykiske problemer, som børn har, afspejler næsten altid problemer i det miljø, som barnet vokser op i. Børns problemer hænger i næsten uhyggelig grad sammen med forældrenes (plejernes) private og indbyrdes problemer. Den generelle atmosfære i et hjem, og hermed også de uløste konflikter og følelsesmæssige spændinger, der er mellem familiedlemmerne, præger et barn i meget høj grad. Det samme gælder forældrenes syn på barnet og opfattelse af barnets muligheder og evner.

Barnets liv og forældrenes liv er således meget nært sammenknyttet og vævet ind i hinanden. Man siger, at »fædrenes synder nedarves på børnene«, og »æblet falder ikke langt fra stammen«. Nogle mennesker

fortolker dette i retning af, at specifikke karakteregenskaber og personlighedstræk er arvelige. Dette er ikke tilfældet. Der er her tale om pseudoarv, dvs. om en miljøpåvirkning.

Hos børn viser psykiske problemer sig ofte som legemlige symptomer, f.eks. som hovedpine, mavepine eller særlig stor motagelighed for infektioner af forskellig art. Denne nære sammenhæng mellem psykiske problemer og fysiske symptomer er beskrevet i Beate Schückings bog »Vi gør vores børn syge« (Lindhart & Ringhof, Kbh. 1972).

OPGAVE U16

Er dit syn på dig selv i overensstemmelse med eller i modstrid med dine forældres opfattelse af dig?

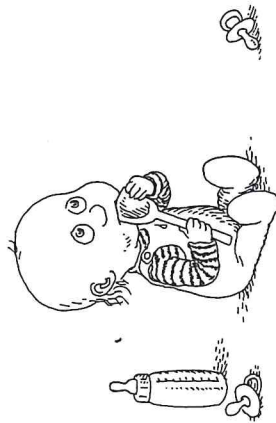
Mener du, at de psykiske problemer, som du eventuelt har eller har haft, har sin rod i dine forældres personlige problemer eller i dit forhold til dine forældre?

Resumé

Den orale fase (0-1 år)

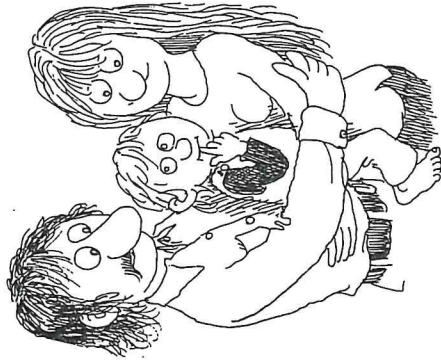
Munden er erogen zone. Det centrale tema er *fundamental tillid* eller *basic trust*. Dette opnås bl.a. gennem stabil fysisk og følelsesmæssig kontakt med mindst ét voksent menneske.

u7

hvis det er en dreng - forelsker sig heftigt i sin mor, men opgiver denne håbløse kærlighed og identificerer sig i stedet med sin far.

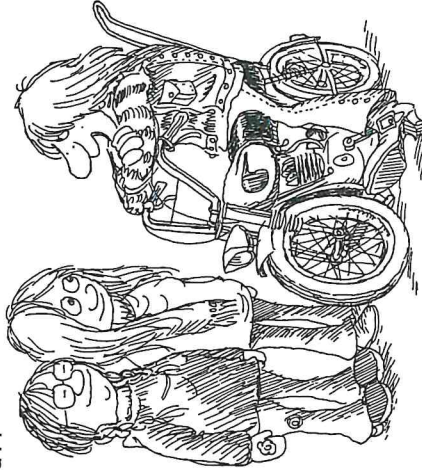
u9

Den genitale fase (12 år -)

Det centrale tema er *søgen efter identitet*. Barnet bliver kønsmodent og den endelige frigørelse fra forældrene begynder.

u11

Vi vil slutte dette kapitel med et citat fra Kahlil Gibrans bog »Profeten« (Jespersen & Pio, Kbh. 1964).

Profeten taler her om forholdet mellem forældre og børn:

»Jeres børn er ikke jeres børn.
De er sønner og døtre af livets længsel mod sig selv.

De kommer ved jer, men ikke af jer,
Og selv om de er hos jer, tilhører de jer ikke.

Jeres kærlighed kan I give dem, men ikke jeres tanker;

Thi de har deres egne tanker.

Deres legemer kan I yde husly, men ikke deres sjæle;

Thi deres sjæle dvæler i huset af imorgen, som I ikke kan besøge, end ikke i jeres drømme.

I kan stræbe efter at blive som de; men søg ikke at danne dem i jert eget billede.

Thi livet bevæger sig ikke baglæns og dvæler ikke ved det forgangne.

I er buerne, hvorfra jeres børn udsendes som levende pile.

På uendelighedens bane har bueskytten målet for øje, og han spænder jer med al sin styrke, at hans pile må bevæge sig hastigt og langt.

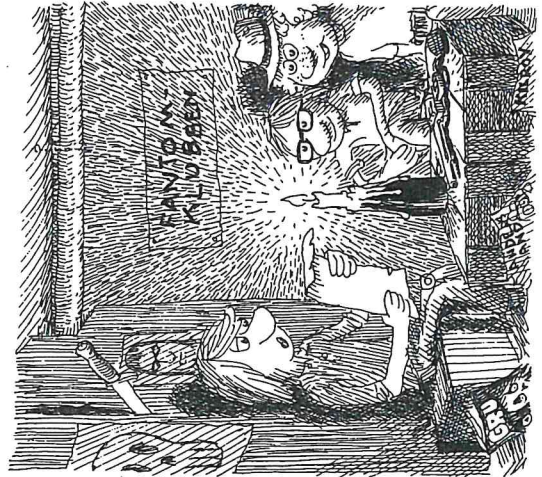
Glæd jer, når bueskytten spænder jer i sin hånd;

Thi ligesom han elsker den flygtende pil, således elsker han også buen, der bliver tilbage.

Latensperioden (6-12 år)

Det centrale tema er større *udadvendthed* og interesse for at erhverve sig *kundskaber og færdigheder*. Barnet knytter sig til jævnaldrende af samme køn og lukker sig mere til over for forældrene og andre voksne.

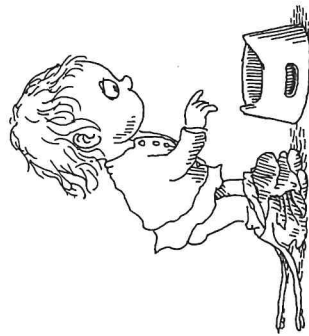
u10

Den anale fase (1-3 år)

Endetarmsåbningen er erogen zone. Det centrale tema er *selvstændighed* og »holde fast og give slip«. Barnet skal gennem spillet med de mennesker, der står det nært, lære at få rimelig kontrol over sin krop og sine følelser.

u8

Den ødipale fase (3-6 år)

Kønsorganerne er erogen zone. Det centrale tema er »elske og miste«. Barnet -

Motivation og følelsesliv

Motivation og følelsesliv er den del af psykologien, som især beskæftiger sig med drivkræfterne bag menneskers adfærd.

Vi vil i dette kapitel beskæftige os med nogle oplevede behov og samspillet mellem disse behov. Følelser og disses fremtrædelsesformer vil også blive omtalt.

Behov

Når vi taler om behov, kan vi enten referere til noget oplevelsesmæssigt eller noget fysiologisk. Til et oplevet behov svarer altid et fysiologisk korrelat. Disse fysiologiske korrelater har man noget kendskab til, når det drejer sig om fysiske behov (sult, tørst o.l.), men de fysiologiske korrelater til psykiske behov (tryghed, kærlighed o.l.) ved man meget lidt om.

Når der i det følgende tales om behov, tænkes der på oplevede behov.

Behov defineres ofte ud fra de situationer, der tilfredsstiller behovet. Hvis et lille barn græder og først fælder til ro, når det får mad, siger vi, at barnet havde behov for føde. Hos større børn og voksne vil et oplevet behov ofte føre til en målrettet adfærd, idet større børn og voksne har erhvervet sig en vis viden om, hvilken form for adfærd der fører til behovtilfredsstillelse.

OPGAVE M1

Nævn nogle behov, som du mener, det er vigtigt for mennesker at få tilfredsstillet.

Kan man efter din mening skelne mellem ægte eller naturlige behov og mere kunstige eller uægte behov?

OPGAVE M2

Nævn nogle behov, som det efter din mening er relativt nemt at få tilfredsstillet i vort samfund i dag.

Nævn nogle behov, som det efter din mening ikke er nemt at få tilfredsstillet i vort samfund i dag.

OPGAVE M3

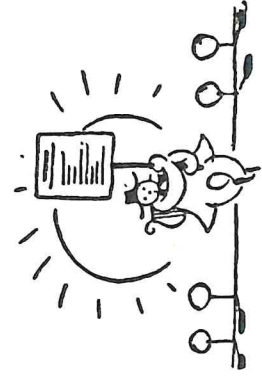
Find nogle reklamer i en avis eller et ugeblad og prøv at finde frem til de behov, som reklamerne appellerer til.

OPGAVE M4

Hvilke behov oplever du som fremtrædende hos dig selv i den nuværende fase af dit liv?

Behov kan være bevidste eller ubevidste. Behovet for f.eks. sex kan være bevidst og erkendt og føre til en adfærd (samleje), som giver behovstilfredsstillelse. Behovet kan også være bevidst og erkendt, uden at individets adfærd af den grund er rettet mod situationer, der tilfredsstiller behovet. Individet kan have valgt ikke at tilfredsstille behovet her og nu.

Seksualbehovet kan også være ubevidst. Et ubevidst behov for sex kan i høj grad påvirke et individs adfærd, men vil ikke så ofte bevirke en adfærd, som fører til virkelig tilfredsstillelse af behovet. Et ubevidst behov for sex kan f.eks. føre til fysiske aktiviteter af ikke seksuel art (sport o.l.) eller en meget intellektualiserende væremåde. Et sådant uerkendt seksualbehov er skildret i Ionesco's »Enetime«, hvor man bag professorens enorme talefærdighed bl.a. fornemmer et stærkt seksualbehov.

ET ORD MED PÅ VEJEN

Advarselsgruk til ungdommen mod farlig agitation.

Ved åndelig sundhed styrkes man mod snarer og overlistelser – og ved et naturligt kønsliv kan man undgå sportslivets fristelser.

Ofte tillægger vi andre mennesker vore egne ubevidste behov; vi projicerer vore egne behov over på andre mennesker. Det gamle ordsprog »Tyv tror hvermand stjæler« viser hen til denne projektionsmekanisme.

OPGAVE M5

Prøv evt. at danne grupper på 4–5 personer og nævn 2–3 fremtrædende behov hos dig selv og hos de øvrige gruppemedlemmer.

Stemmer din opfattelse overens med de øvrige gruppemedlemmers?

Behov kan give anledning til at konfliktsituationer opstår. F.eks. kan kontaktbehovet give anledning til følgende konfliktsituation:

1. Lottes forældre skal skilles. Lotte har behov for nær kontakt med begge forældre, men må nu give afkald på den daglige kontakt med en af forældrene. Der er her tale om 2 positive mål.

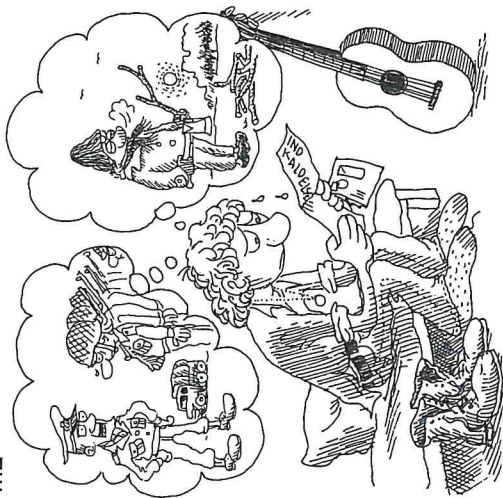
m1

2. Kaj studerer kultursociologi. Han bor hjemme, men forholdet til forældrene er i den senere tid blevet meget dårligt. Hvis Kaj flytter, forringes hans økonomiske forhold betydeligt, og han må evt. påtage sig en del erhvervsarbejde. Dette vil forlænge studietiden, hvilket Kaj oplever som noget uheldigt.

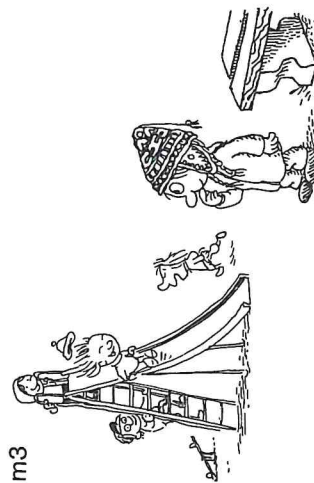
Der er her tale om 2 negative mål.

m2

3. Gitte kommer for tiden meget sammen med Niels, der er meget begejstret for sejlsport. Gitte vil gerne med ud at sejle, men har meget let ved at blive søsyg. Der er her tale om *ambivalente* mål.

m3

I de sidste to tilfælde kan det være ret vanskeligt at kortlægge de behov, som ligger bag de omtalte konfliktssituationer.

OPGAVE M6

Kan du nævne andre eksempler på:

1. konfliktsituationer med to positive mål
2. konfliktsituationer med to negative mål
3. konfliktsituationer med ambivalente mål

Der findes forskellige inddelinger af behov. Man kan f.eks. inddele behovene i fysiske og psykiske behov.

Den amerikanske psykolog *H. A. Murray* har undersøgt ca. 50 unge mænd ved hjælp af meget omfattende interviews, testninger m.m., og har på baggrund af disse undersøgelser udarbejdet en behovsteori. Undersøgelserne er udført i trediverne. Murray taler om følgende fysiske og psykiske behov: *Confidence, Power, Affection, Belonging*

Fysiske behov:

1. iltbehovet, 2. vandbehovet, 3. næringsbehovet, 4. sansebehovet, 5. seksualbehovet, 6. udåndingsbehovet, 7. urineringsbehovet, 8. defæcationsbehovet, 9. ubehag-undgå-behovet, 10. varme-undgå-behovet, 11. kulde-undgå-behovet, 12. skade-undgå-behovet, og hos kvinder: 13. døgivningsbehovet.

Psykkiske behov:

Disse omfatter bl.a.: 1. aggressionsbeholdet, 2. oppositionsbeholdet, 3. forsvarsbeholdet, 4. selvstændighedsbeholdet, 5. herskebeholdet, 6. underkastelsesbeholdet, 7. præstationsbeholdet, 8. vise-sig-frem-beholdet, 9. anerkendelsesbeholdet, 10. ydmygelsesbeholdet, 11. venskabsbeholdet, 12. isoleringsbeholdet, 13. misbilligelse-undgå-beholdet, 14. hjælpebeholdet, 15. samle-eje-beholdet, 16. ordebeholdet, 17. konstruktionsbeholdet, 18. legebeholdet, 19. erkendelsesbeholdet, 20. fremstillings- eller meddelelsesbeholdet.

OPGAVE M7

Can du – på baggrund af ovenstående oplysninger – finde eventuelle mangler og begrænsninger i Murray's teori?

En anden amerikansk psykolog A. H. Maslow skelner mellem *fundamentale* og *ikke-fundamentale* behov. Fundamentale er følgende behov:

1. fysiologiske behov
2. trygheds- og sikkerhedsbehov
3. tilknytnings- og kærlighedsbehov
4. værd sætningsbehov
5. selvaktualiseringsbehov

Maslow inddeler behovene i et hierarki. Bunden af hierarkiet findes de fysiologiske behov, dernæst trygheds- og sikkerhedsbehovet, tilknytnings- og kærlighedsbehovet, behov for værdsættning og behov for selvaktualisering. Fundamentale behov adskiller sig fra andre behov ved at frustrering af førstnævnte fører til patologiske tilstande, medens frustrering af sidstnævnte ikke har denne effekt.

4m

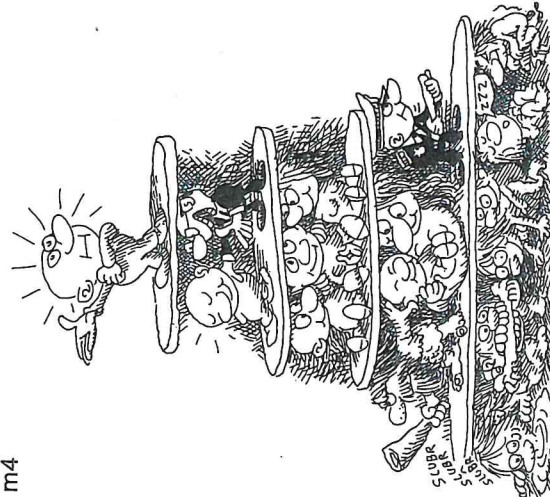
De *fysiologiske* behov er således de mest fundamentale behov hos mennesket. Hvis disse behov ikke tilfredsstilles, vil de øvrige behov i hierarkiet kun vise sig meget svagt eller slet ikke. Hvis et menneske konstant er truet med at dø af sult eller tørst, så vil behov for føde og væske i meget høj grad beherske dette menneskes adfærd og forestillingsverden.

Hvis de fysiologiske behov er sikret tilfredsstillelse, begynder andre behov at vise sig. Ifølge Maslow vil det mest fremtrædende af disse behov være behovet for *sikkerhed og tryghed*. Individet vil nu være opmærksom på at sikre sig mod at lide fysisk overbelastning og vil opleve et stærkt behov for lov og orden, stabilitet, sikkerhed, beskyttelse m.m.

Hvis behovet for sikkerhed og tryk-
ketilfredsstilles, vil behovet for *tilknytning* og
og *kærlighed* blive det mest fremtrædende
behov for individet. Behovet for at være til-
knyttet en bestemt gruppe (familie, venner
m.m.) er placeret på et lavere niveau end
behovet for at elske og blive elsket. I første
omgang er individet måske tilfreds med
blot at tilhøre en gruppe, og først senere
begynder han eller hun at føle behov for at
elske og blive elsket af en eller flere perso-
ner i eller uden for gruppen.

Når behovet for tilknytning og kærlighed er tilfredsstillt, vil den gruppe af behov, som kaldes *behov for værdsættelse*, for alvor dukke frem. Disse behov omfatter bl.a. behov for at præstere noget og opnå resultater, behov for at kunne klare forskellige opgaver og situationer, behov for at være dygtig og kompetent til sit arbejde o.l. Behov for opmærksomhed, anerkendelse, respekt o.l. kommer også ind under værdsættelsesbehovene.

Det sidste behov i hierarkiet er behovet for *selvaktualisering*, og dette behov vil

først opleves som virkelig påtrængende, når de øvrige fundamentale behov er tilfredsstillet i ret høj grad. Med selvkualisering mener Maslow, at man realiserer sig selv og udlever de muligheder, som man har i sig.

Maslows teori bygger på forskning inden for forskellige grene af psykologien, samt på kliniske iagttagelser og erfaringer fra forskellige former for psykoterapi.

OPGAVE M8

Har du nogle kritiske kommentarer til Maslows teori?

OPGAVE M9

Du får til opgave at undersøge, i hvor høj grad kontaktbehovet tilfredsstilles i moderne højhusbyggeri.

Hvordan vil du gribe en sådan opgave an?

Gør rede for nogle af de vanskeligheder, man støder på ved udarbejdelsen af et sådant forskningsprojekt.

De behov, som vi har omtalt i ovenstående, er nødvendigvis de behov, som vi i dag ved hjælp af tests, samtaler, iagttagelser af adfærd m.m. er i stand til at registrere. Man kan ikke uden videre antage, at de omtalte behovsteorier kan anvendes i andre kulturer eller på andre tidspunkter i historien. Behov for meditation eller for parapsykologiske oplevelser er f.eks. ikke med i Mur-ray's teori. Disse behov er sandsynligvis ikke særlig udbredt eller manifesterede i det amerikanske samfund, hvorimod præstationsbehovet er meget udbredt i teknisk højtudviklede lande som USA. Man kan udmærket tænke sig, at mennesker har latente behov, som kun kommer til udtryk eller bliver manifesterede under bestemte ydre vilkår.

Følelser

Følelser kan defineres som de oplevede ledsagefænomener til behov.

Følelsernes fysiologiske korrelater vil kun blive omtalt ganske kort.

OPGAVE M10

Hvorledes kan følelser som glæde, vrede, skuffelse og længsel give sig udtryk?

Man taler somme tider om positive og negative følelser.

OPGAVE M11

Nævn nogle følelser, som du vil betegne som positive!

Nævn nogle følelser, som du vil betegne som negative!

OPGAVE M12

Hvad forstår du ved »en følelseskold person«?

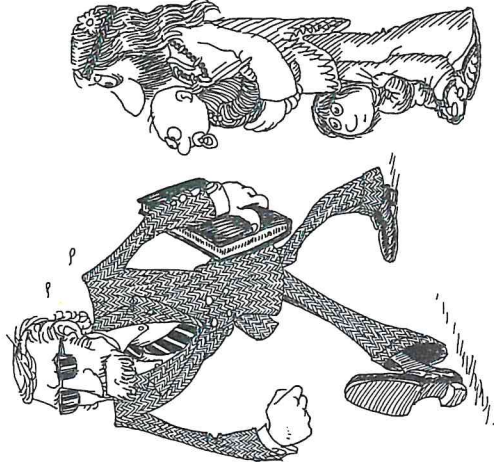
Følelser spiller en enorm rolle for os i vor hverdag og i vort forhold til andre mennesker. Ingen vil sikkert benægte, at følelser er noget vigtigt for menneskers liv, men alligevel er følelser og den følelsesmæssige udvikling noget, vi lægger relativt ringe vægt på i vort samfund. I skolernes formålsparafraf står der ikke noget om, at man skal hjælpe børn til en harmonisk følelsesmæssig udvikling. De fleste uddannelsesinstitutioner for unge (gymnasier, HF-kurser o.l.) prioriterer den cognitive udvikling højt, medens den følelsesmæssige udvikling i ret høj grad bliver overladt til fritiden og det private initiativ.

En del mennesker betragter følelser som noget farligt og suspekt, medens saglighed vurderes meget højt. Et »sagligt« indlæg i

debatten roses, medens et »følelsesbetonet« indlæg vækker så megen skepsis, at tilhørerne slet ikke fatter indlæggets indhold.

Fra indgående undersøgelser af enkeltpersoner ved man, at det kan være pinefuldt og angstprovokerende at blive konfronteret med sine egne fortrængte følelser.

m5

OPGAVE M13

Hvordan tror du, at reaktionen ville være, hvis du i din klasse eller på din arbejdsplads helt åbent gav udtryk for f.eks. din ømhed eller kærlighed over for andre mennesker?

OPGAVE M14

Mener du, at mænd og kvinder i lige høj grad har fortrængt deres følelsesliv?

Hvis ja: Gælder det også for dine forældres generation?

Vi vil nu se på, hvordan følelser kan give sig udtryk.

OPGAVE M15

Vi antager, at du er meget vred på f.eks. din ægtefælle eller en god ven.

Den mest naturlige måde at reagere på ville være åbent at give udtryk for din vrede og gøre opmærksom på årsagen til denne. Vi antager imidlertid, at du af en eller anden grund ikke skælder ud eller tydeligt viser, at du er vred. Du behersker dig og undertrykker din vrede.

Hvad sker der nu med din vrede?

Hvordan kan en sådan undertrykt vrede give sig udslag?

Stærke følelser vil altid være ledsaget af fysiologiske reaktioner. Sådanne reaktioner kan være:

1. udvidelse af pupillerne
2. ændret blodtryk
3. øget hjerteslag
4. ændring i fordøjelsen
5. muskelspændinger

De fysiologiske korrelater til mere afdeampede følelser som f.eks. længsel kender man ikke.

OPGAVE M16

Hvilke fysiologiske reaktioner er typiske for dig, når du er nervøs – f.eks. under mundtlig eksamen eller når du skal holde tale?

Det er i ret høj grad kulturelt bestemt, i hvor høj grad man giver udtryk for sine følelser, og hvorledes følelserne vises gennem gestus, ansigtsudtryk m.m. F.eks. vil italienere give udtryk for deres følelser på en anden måde end svenskere.

Kend dig selv

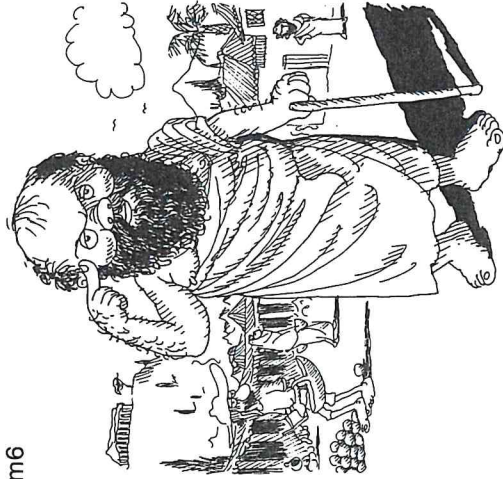
m6

Som nævnt tidligere nærer de fleste mennesker angst for at komme i situationer, hvor deres fortrængte og ubevidste følelser vil komme frem til overfladen. En sådan situation kan f.eks. opstå på et *sensitivitetssk kursus*, hvor atmosfæren kan være så åben, og miljøet så tolerant og ustruktureret, at det kan være svært ikke at give åbent udtryk for sine inderste følelser.

En del mennesker har svært ved at se formålet med en sådan »sagen i sig selv«, idet de mener, at man bedst »administrerer« sine behov og sit følelsesliv ved beherskelse og moralske forskrifter. Det er imidlertid en fejltagelse at tro, at man bedst »styrer« sit følelsesliv ved at fortrænge og undertrykke uacceptable følelser. Følelser, som f.eks. vrede, forsvinder ikke, fordi man ikke giver åbent udtryk for sin vrede. Vreden vil da dukke op i forklædt form, f.eks. som *selvdestruktivitet*. Man vender vreden mod sig selv og plager sig selv med skyldfølelse, selvbefrejdelser og andet selvplageri. Vreden kan desuden give sig udslag i *fysiologiske symptomer* som hovedpine, træthed o.l. Der kan også ske en *forskydning* af vreden, således at man afreagerer på en anden person end den person, der er årsag til vreden. Vreden kan også »bindes« i legemlige reaktioner som *muskelspændinger* eller almindelig *kropslig spændthed* og *stivhed*. Afspændingspædagoger vil altid være forsigtige med at løsne op for spændte muskler, fordi man samtidig også vil lukke op for nogle følelser.

Hvis man ofte undertrykker sin vrede, kan man efterhånden oparbejde et sådant lager af vrede, at en bagatel kan udløse et voldsomt *raserianfald*.

Følelsesmæssig modenhed og dermed mulighed for maksimal livsudfoldelse opnås således ikke ved at undertrykke sine følelser, men ved at blive sig sine følelser bevidst og acceptere sit følelsesliv sådan som det nu engang er. Den første betingelse for at ændre sig selv er at kende sig selv.

Resumé

Behov

Dette begreb kan enten referere til noget oplevelsesmæssigt eller noget fysiologisk.

Behov defineres ofte ud fra de situationer, der tilfredsstiller behovet.

Behov kan være:

bevidste: Individet er sig bevidst at have behov for f.eks. sex,

ubevidste: individet er sig ikke bevidst at have behov for f.eks. sex,

manifeste: behovet viser sig i individets adfærd eller forestillingsverden,

latente: behovet viser sig ikke i individets adfærd eller forestillingsverden, men vil eventuelt dukke frem under ændrede ydre vilkår.

projektion: vi tillægger andre mennesker vore egne behov eller følelser.

Behov kan give anledning til *konfliktsituationer* med:

2 positive mål

2 negative mål

ambivalente mål.

Behov kan inddeles i:

fysiske behov (fysiologiske behov)

psykiske behov (psykologiske behov)

(Murray har anvendt denne inddeling)

fundamentale behov

ikke-fundamentale behov

(Maslow har anvendt denne inddeling).

Følelser

Følelser defineres som *oplevede ledsagefænomener til behov*.

Følelser kan komme til udtryk gennem: *fysiologiske reaktioner* (f.eks. ændret blodtryk, hovedpine, muskelspændinger m.m.), *gestus, ansigtsudtryk* m.m.

Det er i ret høj grad kulturelt bestemt, hvor meget og på hvilken måde en person giver udtryk for sine følelser.

Fortrængte følelser forsvinder ikke, men dukker op i forklædt form.

Selverkendelse er en betingelse for udvikling mod følelsesmæssig modenhed.

Differentiel psykologi

Differentiel psykologi kan defineres som den del af psykologien, der især beskæftiger sig med forskelle mellem mennesker og årsager til disse forskelle.

I dette kapitel vil vi beskæftige os med forskelle mellem mennesker hvad angår intelligens og personlighed og dermed også med forskellige reaktionsmåder i konflikt-situationer. Normalitetsbegrebet vil blive omtalt ganske kort. Det samme gælder psykiske kønsforskelle. Arvens og miljøets betydning for forekomsten af de omtalte forskelle vil blive diskuteret.

Intelligens og intelligens-tests

OPGAVE D1

Giv en beskrivelse af hvad du forstår ved et intelligent eller velbegavet menneske.

OPGAVE D2

Vi antager, at du ønsker at finde ud af i hvor høj grad en person er i besiddelse af de karakteristika, som du har nævnt i opgave D1.

Hvordan vil du måle disse egenskaber?

Hvordan vil du på baggrund af måleresultaterne afgøre, om personen er velbegavet eller dårligt begavet?

OPGAVE D3

Mange mennesker stifter som børn eller voksne bekendtskab med intelligens-tests eller intelligensprøver.

I hvilke situationer eller under hvilke forhold er det efter din mening hensigtsmæssigt eller ønskeligt at måle et individs intelligens?

OPGAVE D4

Kan anvendelsen af intelligens-tests ifølge din mening være uhensigtsmæssig eller direkte uheldig?

OPGAVE D5

Hvilke af følgende 4 påstande mener du er mest rigtig:

1. Alle børn er født med samme intelligens. De intelligensforskelle, som man finder hos større børn og hos voksne er miljø-skabte.
2. Alle børn er født med samme intelligens, og alle har også samme intelligens som voksne. De intelligensforskelle, som man finder hos større børn og hos voksne, fortæller mere om intelligensprøverne end om de personer, der er blevet testet.

I virkeligheden måler prøverne ikke forskelle i intelligens, men forskelle i motivation, interesser m.m.

3. Intelligens er arveligt bestemt – vi er ikke alle født med samme muligheder. Miljøet er dog afgørende for, om de medfødte muligheder udvikles. Miljøet kan i høj grad hæmme et individs intelligensudvikling.

4. Intelligens er arveligt bestemt. Miljøet har næsten ingen indflydelse på intelligens-udviklingen.

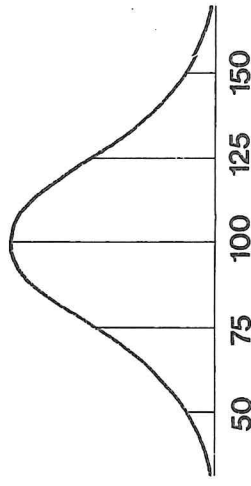
Man ved i dag meget lidt om, hvad intelligens egentlig er for noget. Det er med intelligens som med magnetisme og elektricitet: ud fra nogle registrerbare hændelser eller reaktioner slutter man sig til en bagvedliggende »kraft«. Ved hjælp af forskellige apparater (f.eks. ampèremetre, voltmetre m.m.) kan vi mere præcist registrere nogle tal, som i overensstemmelse med givne definitioner nærmere beskriver elektricitet.

Ved hjælp af forskellige tests eller prøver kan vi registrere eller måle nogle psykiske reaktioner, som vi fortolker som udtryk for f.eks. høj intelligens. Disse tal er ikke absolute, men relative. En person, som i en intelligensprøve opnår en intelligenskvotient, der betegnes som høj, er en person, der har afgivet flere »intelligente« svar end de fleste andre mennesker, som er testet med samme test. På samme måde har den person, hvis intelligenskvotient er lav, afgivet færre »intelligente« svar end de fleste andre mennesker, som har gennemgået en bestemt test.

Beregning af intelligens eller intelligenskvotient (IK) bygger på prøver, der har en sådan sværhedsgrad, at de resulterer (f.eks. points), der opnås ved anvendelsen af prøven, giver en fordeling, som ligger nær op ad en normalfordeling. Ved standardisering af intelligensprøver går man således i almindelighed ud fra, at intelligens er nor-

malfordelt på samme måde som f.eks. højde. Denne antagelse er ikke nødvendigvis rigtig.

I nedenstående tegning af en normalfordeling vil de personer, der har point over 100 ligge over middel i intelligens og de personer, der har point under 100 vil ligge under middel i intelligens.

Til grund for udarbejdelse af intelligens-tests ligger forskellige antagelser om begrebet intelligens. Intelligens defineres på forskellig måde, og der er naturligvis nær sammenhæng mellem definitionen af intelligens og udarbejdelsen af prøver til måling af intelligens.

I følgende opgave nævnes nogle af de mest kendte definitioner af intelligens.

OPGAVE D6

»Intelligens er et individs almene evne til bevidst at indstille sin tænkning på nye fordringer; den er almen åndelig tilpasse- evne til nye opgaver og livsbetingelser.«

»Intelligens er den totale sum af forskellige særlige evner, hver især til en vis grad uafhængig af andre.«

»Et individ er intelligent i samme grad, som det er i stand til at tænke abstrakt.«

»Intelligens er det, intelligens-testene måler.«

Hvorledes stemmer disse definitioner overens med din besvarelse af opgave D1?

Differentiel psykologi

Differentiel psykologi kan defineres som den del af psykologien, der især beskæftiger sig med forskelle mellem mennesker og årsager til disse forskelle.

I dette kapitel vil vi beskæftige os med forskelle mellem mennesker hvad angår intelligens og personlighed og dermed også med forskellige reaktionsmåder i konflikt-situationer. Normalitetsbegrebet vil blive omtalt ganske kort. Det samme gælder psykiske kønsforskelle. Arvens og miljøets betydning for forekomsten af de omtalte forskelle vil blive diskuteret.

Intelligens og intelligenstagstests

OPGAVE D1

Giv en beskrivelse af hvad du forstår ved et intelligent eller velbegavet menneske.

OPGAVE D2

Vi antager, at du ønsker at finde ud af i hvor høj grad en person er i besiddelse af de karakteristika, som du har nævnt i opgave D1.

Hvordan vil du måle disse egenskaber?

Hvordan vil du på baggrund af måleresultaterne afgøre, om personen er velbegavet eller dårligt begavet?

OPGAVE D3

Mange mennesker stifter som børn eller voksne bekendtskab med intelligenstagstests eller intelligenstagprøver.

I hvilke situationer eller under hvilke forhold er det efter din mening hensigtsmæssigt eller ønskeligt at måle et individs intelligens?

OPGAVE D4

Kan anvendelsen af intelligenstagstests ifølge din mening være uhensigtsmæssig eller direkte uheldig?

OPGAVE D5

Hvilke af følgende 4 påstande mener du er mest rigtig:

1. Alle børn er født med samme intelligens. De intelligenstagforskelle, som man finder hos større børn og hos voksne er miljøskabte.
2. Alle børn er født med samme intelligens, og alle har også samme intelligenstag som voksne. De intelligenstagforskelle, som man finder hos større børn og hos voksne, fortæller mere om intelligenstagprøverne end om de personer, der er blevet testet.

I virkeligheden måler prøverne ikke forskelle i intelligens, men forskelle i motivation, interesser m.m.

3. Intelligens er arveligt bestemt – vi er ikke alle født med samme muligheder. Miljøet er dog afgørende for, om de medfødte muligheder udvikles. Miljøet kan i høj grad hæmme et individs intelligensudvikling.

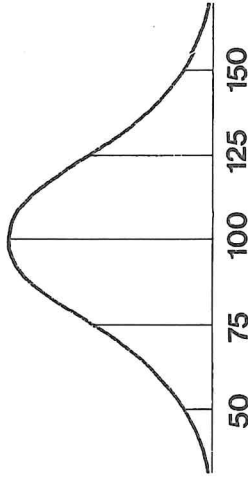
4. Intelligens er arveligt bestemt. Miljøet har næsten ingen indflydelse på intelligensudviklingen.

Man ved i dag meget lidt om, hvad intelligens egentlig er for noget. Det er med intelligens som med magnetisme og elektricitet: ud fra nogle registrerbare hændelser eller reaktioner slutter man sig til en bagvedliggende »kraft«. Ved hjælp af forskellige apparater (f.eks. ampèremetre, voltmetre m.m.) kan vi mere præcist registrere nogle tal, som i overensstemmelse med givne definitioner nærmere beskriver elektricitet. Ved hjælp af forskellige tests eller prøver kan vi registrere eller måle nogle psykiske reaktioner, som vi fortolker som udtryk for f.eks. høj intelligens. Disse tal er ikke absolute, men relative. En person, som i en intelligenstagprøve opnår en intelligenstagkvotient, der betegnes som høj, er en person, der har afgivet flere »intelligenstag« svar end de fleste andre mennesker, som er testet med samme test. På samme måde har den person, hvis intelligenstagkvotient er lav, afgivet færre »intelligenstag« svar end de fleste andre mennesker, som har gennemgået en bestemt test.

Beregning af intelligenstag eller intelligenstagkvotient (IK) bygger på prøver, der har en sådan sværhedsgrad, at de resultater (f.eks. points), der opnås ved anvendelsen af prøven, giver en fordeling, som ligger nær op ad en normalfordeling. Ved standardisering af intelligenstagprøver går man således i almindelighed ud fra, at intelligenstag er nor-

malfordelt på samme måde som f.eks. højde. Denne antagelse er ikke nødvendigvis rigtig.

I nedenstående tegning af en normalfordeling vil de personer, der har point over 100 ligge over middel i intelligenstag og de personer, der har point under 100 vil ligge under middel i intelligenstag.

Til grund for udarbejdelse af intelligenstagstests ligger forskellige antagelser om begrebet intelligenstag. Intelligenstag defineres på forskellig måde, og der er naturligvis nær sammenhæng mellem definitionen af intelligenstag og udarbejdelsen af prøver til måling af intelligenstag.

I følgende opgave nævnes nogle af de mest kendte definitioner af intelligenstag.

OPGAVE D6

»Intelligenstag er et individs almene evne til bevidst at indstille sin tænkning på nye fordringer; den er almen åndelig tilpasnings-evne til nye opgaver og livsbetingelser.«

»Intelligenstag er den totale sum af forskellige særlige evner, hver især til en vis grad uafhængig af andre.«

»Et individ er intelligent i samme grad, som det er i stand til at tænke abstrakt.«

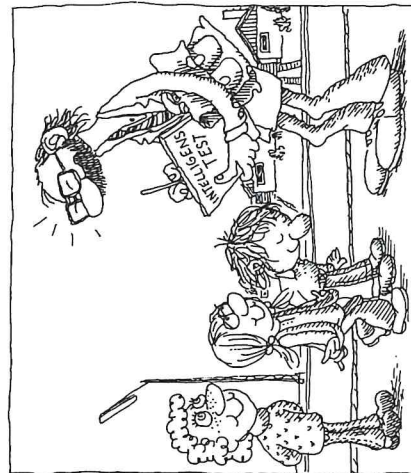
»Intelligenstag er det, intelligenstagstestene måler.«

Hvorledes stemmer disse definitioner overens med din besvarelse af opgave D1?

Som det fremgår af det foregående er der store problemer forbundet med at definere intelligens og med at udarbejde intelligens-tests.

En intelligens-test vil altid til en vis grad afspejle sprog, normer, holdninger, livsstil m.m. i det miljø, som den person, der udfører testen, kommer fra. Derfor kan man sjældent anvende samme test i forskellige kulturer, f.eks. i Norden og i Afrika. I et land som Danmark vil færdigheder i at behandle numeriske og verbale symboler blive taget som udtryk for høj intelligens, medens dette kriterium for intelligens ikke vil være

d1

relevant i andre kulturer. Ofte kan man heller ikke anvende samme test i forskellige subkulturer. De tests, der kan anvendes over for f.eks. amerikanske middelklassebørn, vil ikke på samme måde kunne anvendes over for børn fra et fattigt slumkvarter i New York.

Usikkerhed m.h.t. definition af intelligens og måling af intelligens har ikke hindret diskussioner om, hvorvidt intelligens er afhængig af arv eller miljø.

Hvis vi foretager en tilfældig udvælgelse af f.eks. 100 20-årige mænd, vil vi uden tvivl kunne iagttage forskelle hos disse 100 personer hvad angår »almen åndelig tilpasningsevne til nye opgaver og livsbetingelser« eller hvad angår »evnen til at tænke abstrakt«.

OPGAVE D7

Hvorledes vil du afgøre, om de ovenfor nævnte forskelle i intelligens er arveligt bestemt eller miljøbestemt?

OPGAVE D8

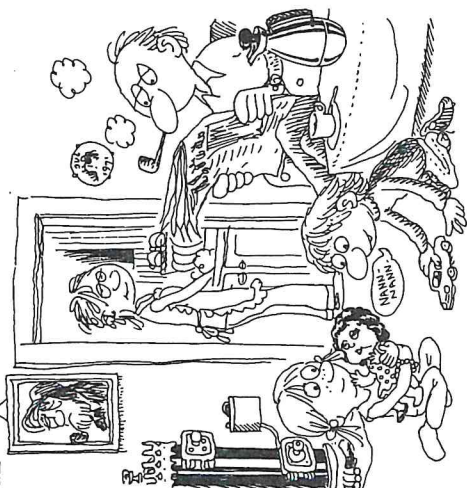
Nævn nogle miljøfaktorer, som virker fremmende på et individs evne til at tænke abstrakt.

Der er enighed om, at både arv og miljø spiller en rolle for et individs intelligensudvikling. Der er derimod ikke enighed om, hvor stor betydning, man skal tillægge henholdsvis arven og miljøet.

Følgende forhold har indflydelse på, hvilke resultater en person opnår i en intelligens-test:

1. den intellektuelle og følelsesmæssige stimulering i hjemmemiljøet
2. omfanget af skolegang
3. individets personlighedsstruktur – herunder individets behov, motiver og psykiske velbefindende.

d2

OPGAVE D9

Kan du nævne flere forhold, som kan tænkes at have indflydelse på, hvilken intelligenskvotient en person opnår i en test?

Undersøgelser af énæggede tvillinger, som er blevet skilt som spæde og vokset op i hvert sit miljø, tyder på, at arven spiller en stor rolle for intelligensudviklingen. Hos de par, som man har undersøgt, fandt man ret store ligheder m.h.t. intelligenskvotient.

OPGAVE D10

Ovenstående resultater tages som nævnt til indtægt for, at arven har stor betydning for, hvilken intelligenskvotient en person opnår i en prøve.

Kan du – på baggrund af de oplysninger, som du har fået om undersøgelsen – komme med en anden forklaring?

Som afslutning på dette afsnit om intelligens og måling af intelligens skal understreges, at det, man måler med intelligens-tests, er et individs faktiske »intelligens« på det tidspunkt, hvor det bliver testet, og ikke de evner eller muligheder, som det var i besiddelse af ved fødslen.

Psykiske kønsforskelle

Der er ingen tvivl om, at mænd og kvinder er forskellige, bl.a. hvad angår interesser og holdninger. Undersøgelser har også vist, at mænd klarer opgaver, som kræver hurtighed og teknisk og matematisk kunnen bedre end kvinder. Kvinder er bedre end mænd til opgaver, som kræver nøjagtighed, hukommelse og sproglig udtryksfærdighed. Man kan således slå fast, at der findes psykiske kønsforskelle mellem mænd og kvinder.

Spørgsmålet er nu, hvorledes disse forskelle er opstået. Er de arveligt bestemt eller er de miljøskabte?

OPGAVE D11

Hvilke skolefag synes/syntes du bedst om?

Hvilke skolefag er/var du bedst til?

Hvilke interesser har du – hvad beskæftiger du dig med i din fritid?

Hvilken uddannelse eller hvilket arbejde har du eller ønsker du at få?

Vil du på baggrund af dine svar betegne dig selv som en typisk repræsentant for dit køn?

Tænk på nogle mennesker, som er 20–30 år ældre end du, f.eks. dine forældre. Er de psykiske kønsforskelle hos denne aldersgruppe større eller mindre end forskellene i din egen aldersgruppe?

OPGAVE D12

Forbered en lille tale, som skal overbevise nogle mennesker om, at psykiske kønsforskelle næsten udelukkende er miljøskabte.

Forbered en lille tale, som skal overbevise nogle mennesker om, at psykiske kønsforskelle næsten udelukkende er arveligt bestemt.

I resten af dette kapitel vil vi beskæftige os med forskelle mellem mennesker hvad angår *personlighed* og dermed også med forskellige *reaktionsmåder i konfliktsituationer*.

Normalitetsbegreber

OPGAVE D13

Some tider hører man et menneske blive omtalt som *værende unormal*.

Hvad lægger du i en sådan betegnelse?

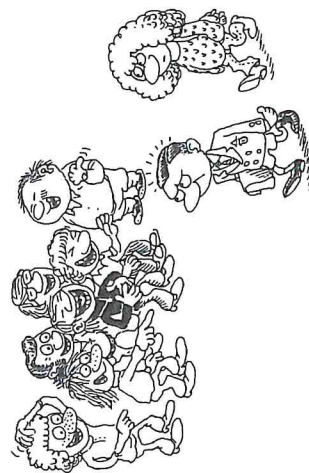
Nævn nogle forhold, som har betydning for, om en given handling eller en given person betegnes som *normal* eller *unormal*.

Er det at være/ blive betegnet som psykisk normal ifølge din mening det samme som psykisk sundhed? Begrund dine synspunkter nærmere – gerne med konkrete eksempler.

Vi skal ikke her komme nærmere ind på problemer i forbindelse med afgrænsning og definition af normalitet og sammenhæng mellem normalitet og psykisk sundhed. Her skal blot anføres at:

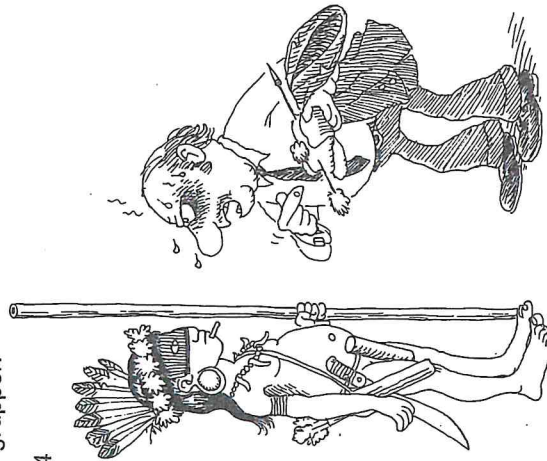
1. Der er ikke – uanset hvilken definition på normalitet man anvender – nogen skarp grænse mellem normalt og unormalt.

d3

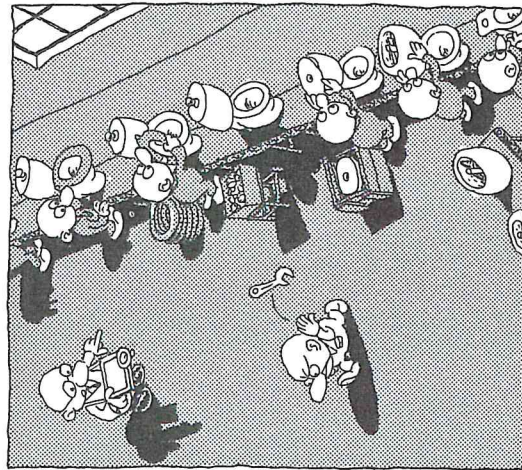
2. Det, der i én kultur, ét samfund eller én gruppe betegnes som normalt, anses ikke nødvendigvis som normalt i andre kulturer, andre samfund eller andre grupper.

d4

3. Det, at en person bliver betegnet som normal, er ikke ensbetydende med, at personen også kan betegnes som psykisk sund.

d5

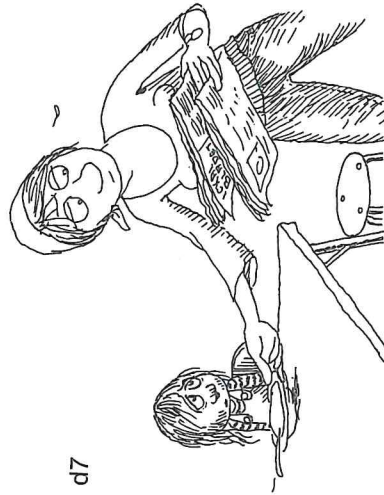

Konfliktsituationer

Vi vil nu se lidt nærmere på nogle af de reaktioner, der kan fremkomme hos et menneske, der befinder sig i en eller anden konfliktsituation.

I det følgende nævnes nogle af de situationer eller livsforhold, som kan føre til svære indre konflikter. Konflikterne har ofte sin rod i *forstyrrelser i det følelsesmæssige forhold mellem et barn og dets forældre*. Sådanne forstyrrelser kan være:

d6

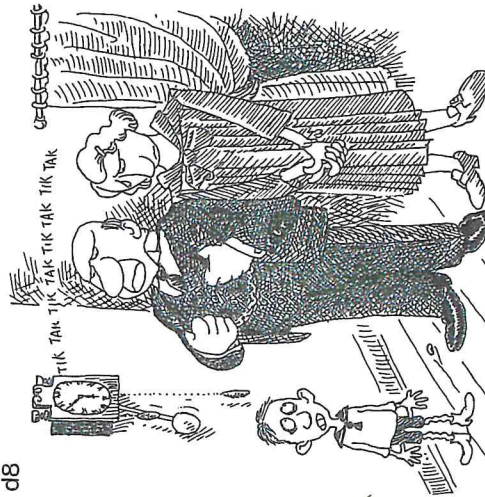
d7

2. Mangel på følelsesmæssig kontakt mellem et barn og dets forældre

Hvis en af forældrene eller begge forældre følelsesmæssigt afviser et barn, kan dette føre til svære indre konflikter hos barnet. Forældrene varetager barnets fysiske behov og opfører sig tilsyneladende som alle andre forældre. En sådan adfærd kan imidlertid godt forenes med en følelsesmæssig afvisning.

En stærk afvisning fra begge forældres side er vel relativt sjælden, men en del uønskede børn har uden tvivl befundet sig i en situation som den her omtalte.

d8

1. Barnet er stærkt afhængig af en af forældrene eller begge forældre

En sådan afhængighed vil ofte have sin rod i manglende tryghed hos barnet. Denne afhængighed hindrer barnet i at varetage sine egne behov; forældrenes behov og ønsker styrer barnets liv i alt for høj grad.

En del forældre fortolker en sådan afhængighed (f.eks. vedvarende mor-syge eller far-syge) mellem barn og forældre som udtryk for et særlig stærkt kærlighedsforhold. Men som nævnt indgår utryghed og usikkerhed hos begge parter som en væsentlig faktor i næsten alle afhængighedsforhold.

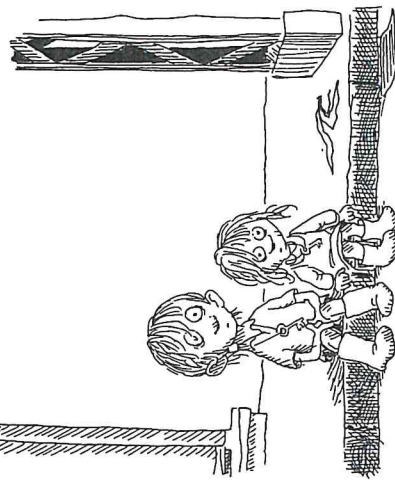
Afhængigheden vil ofte vise sig som en stærk følelsesmæssig ambivalens. Man kan ikke holde ud at være sammen, men man kan heller ikke undvære hinanden.

3. Barnet er bange for sine forældre eller for en af forældrene

En meget autoritær opdragelse kan føre til

indre konflikter. Barnet er bange for sine forældre og tør derfor ikke vise sine sande følelser. Det lærer fra det er helt lille, at det er de voksne, der bestemmer, og de voksne, der véd bedst. Et sådant barn kan senere i livet lide under manglende initiativ og tro på egne evner, meninger og muligheder.

d9

4. Barnet ser for lidt til sine forældre eller en af forældrene

Også en laden-stå-til opdragelse kan føre til psykiske konflikter i barndommen eller senere i livet. Forældrene kan godt lide barnet, men giver sig ikke tid eller har ikke overskud til at tage sig ret meget af det. De opdrager egentlig ikke barnet, men lader det mere eller mindre opdrage sig selv eller overlader det til tilfældige plejere.

Neuroser og psykoser

Vi har nu beskæftiget os med nogle af de situationer eller miljøbetingelser, som kan føre til psykiske konflikter af en sådan sværhedsgrad, at personen selv har vanskeligt ved at klare problemerne. Sådanne indre konflikter kalder man ofte *neuroser*. Grundtræk i alle neuroser er manglende selvtilid, manglende selvspekt, manglende evne til på hensigtsmæssig måde at

varetage sine egne behov og give udtryk for sine følelser.

Konflikterne grundlægges i barndommen og er som nævnt fremkaldt af uheldige opvækstvilkår. Ydre forhold eller bestemte hændelser kan så på et eller andet tidspunkt bevirke, at konflikterne og dermed det psykiske pres, som personen lever under, når en sådan styrke, at personen reagerer med symptomer af forskellig art.

Almindelige reaktioner hos personer med svære indre konflikter er:

1. Angstanfald

Personen oplever stærk angst og evt. også svimmelhed, hjertesmerter, kvælningssymptomer el.l. De fysiske symptomer behøver ikke være ledsaget af angst, men er det som oftest.

2. Fobier

Personen oplever en stærk angst for bestemte situationer eller bestemte genstande. Almindelige fobier er klaustrofobi (angst for lukkede rum), agorafobi (angst for åbne pladser) og zoofobi (angst for et eller andet dyr, f.eks. hunde).

3. Tvangstanker

Disse kan f.eks. vise sig ved, at personen hele tiden må tælle fliserne eller træerne på vej til arbejde. Nogle mennesker har den tvangstanke, at de kunne komme til at slå et andet menneske ihjel.

4. Tvangshandlinger

Personen må f.eks. hele tiden se efter, at døren er låst og vinduerne lukket. Nogle personer må vaske hænder hele tiden, og andre har udviklede tøjrutiner.

5. Depressioner

Personen vil være usædvanlig sortsynet og nedtrykt og fuld af selvbebrejdelser. Depressive mennesker har ofte stærk nedsat aktivitet og søvnforstyrrelser.

6. Legemlige symptomer

Personen får symptomer, som tilsyneladende er legemlige, men som er rent psykisk betinget. Sådanne symptomer kan være lammelser, kramper, følelsesløshed, smerter, blindhed og døvhed.

OPGAVE D14

Kender du noget litteratur, der beskriver en eller flere af disse reaktionsmåder?

De fleste mennesker har i perioder af deres liv haft lignende reaktioner, som de her omtalte.

Kender du nogle af disse reaktionsmåder fra dig selv?

De beskrevne reaktionsmåder må ses som en slags forsvarsmekanisme eller afværge-mekanisme.

De indre konflikter, som er årsag til symptomerne, er personen sig ikke bevidst. Personen tør heller ikke blive sig konflikterne bevidst, da de er forbundet med følelser eller impulser, som personen ikke kan acceptere. Sådanne impulser vil ofte være af aggressiv eller seksuel art og vil være i modstrid med det billede, personen har af sig selv.

Tvangstanker, angstanfald osv. har den virkning, at personen bliver så optaget af disse symptomer, at han/hun undgår at blive sig de tilgrundlæggende konflikter bevidst. Problemet er nu *-symptomerne*, og årsagen til disse er personen delvis ude af stand til at arbejde med på egen hånd.

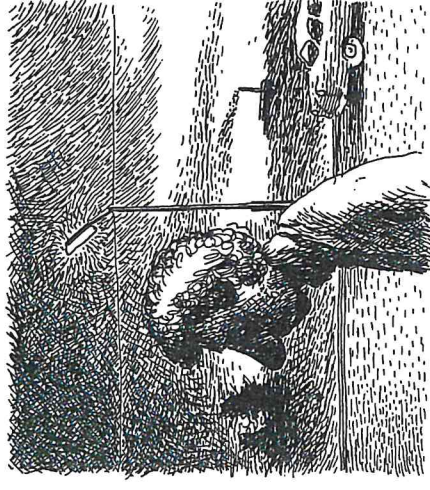
Behandling af symptomerne består overvejende i psykoterapi, dvs. samtaler med en psykolog eller psykiater eller andre mennesker med lignende problemer. Efterhånden som personens selvsigt og accept af sine egne bevidste og ubevidste impulser øges, aftager symptomerne.

Til slut skal kort omtales nogle psykiske reaktionsmåder, som griber mere alvorligt ind i en persons liv end de reaktioner, som vi indtil nu har omtalt. Disse mere indgribende reaktionsmåder kalder man ofte *psykoser*.

1. Store og ret langvarige følelsesmæssige udsving

Personen vil i nogen tid være usædvanlig opstemt og livlig for så måske senere at glide ud i en dyb depression. Evt. oplever personen kun en af disse tilstande. Udsvingene vil i nogle tilfælde være af en sådan styrke, at personen ikke kan tage vare på sig selv.

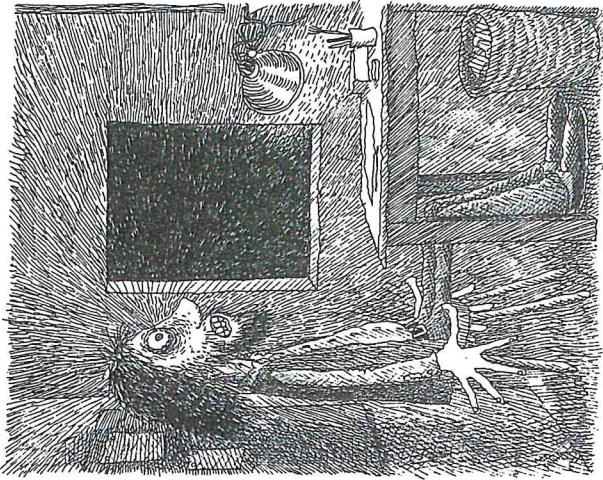
d10

2. Følelsesmæssig tilbagetrukkethed

Personen vil lukke sig inde i sig selv, og almindelig form for kontakt vanskeliggøres eller bliver helt umulig. Personen vil ofte være hallucineret, have bizzarre interesser og tanker og evt. have forestillinger om at være forfulgt af virkelige eller opdigtede personer.

Andre mennesker vil opleve personen som meget mærkelig, da de har svært ved at følge personens tankegang og forstå den symbolværdi, han eller hun tillægger forskellige fænomener i omverdenen.

5. der hersker uenighed m.h.t. den rolle henholdsvis arven og miljøet spiller for intelligensudviklingen
6. tvillingundersøgelser tyder på, at arven spiller en stor rolle for intelligensudviklingen.

Psyriske kønsforskelle

1. der findes psyriske kønsforskelle
2. der er aldrig ført bevis for, at disse forskelle overvejende er arveligt bestemt – ej heller for, at de overvejende er miljøskabte.

Normalitet

1. der er ingen skarp grænse mellem normal og unormal
2. normalitet er kulturelt bestemt. Det, der er normalt i en kultur, er evt. unormalt i en anden kultur.

Der hersker uenighed om, hvorvidt disse tilstande overvejende skyldes arvemæssige forhold eller miljøpåvirkning. Tilstandene kan sjældent behandles udelukkende ved hjælp af psykoterapi. Behandling med psykofarmaka vil næsten altid være påkrævet.

Resumé

Intelligens

1. er ikke et veldefineret begreb
2. de mål (IK m.m.), som man anvender for intelligens, er ikke absolutte, men relative
3. udarbejdelse af intelligens-tests bygger på en antagelse om, at intelligens er normalfordelt
4. intelligens-tests afspejler altid en given kultur eller subkultur

Psykos

1. store og ret langvarige følelsesmæssige udsving (opstemthed – depression). Evt. hallucinationer (manio-depressiv tilstand).
2. følelsesmæssig tilbagerukketthed. Stærk ændret væremåde og tankegang. Evt. hallucinationer, vrangforestillinger o.l. (skizofreni).

Neuroser

1. angstanfald
2. fobier
3. tvangstanker og tvangshandlinger
4. depressioner
5. legemlige symptomer

Socialpsykologi

Socialpsykologi kan ses som et grænseområde mellem psykologi og sociologi. *Psykologien* beskæftiger sig med det enkelte menneskes adfærd, oplevelser, personlighedsudvikling m.m. *Sociologien* beskæftiger sig med grupper eller sociale klassers samspil, og *socialpsykologien* beskæftiger sig med menneskets forhold til og samspil med forskellige grupper. En sådan opdeling er naturligvis stærkt forenklet, idet de tre områder i høj grad overlapper hinanden.

De emner, som vi vil beskæftige os med i dette afsnit, er bl.a. individets forhold til forskellige grupper og forskellige former for lederskab. Massekommunikation omtales kort.

Grupper

OPGAVE S1

Hvad forstår du ved en gruppe?

OPGAVE S2

Hvor mange grupper er du medlem af?

Hvilke grupper er der tale om?

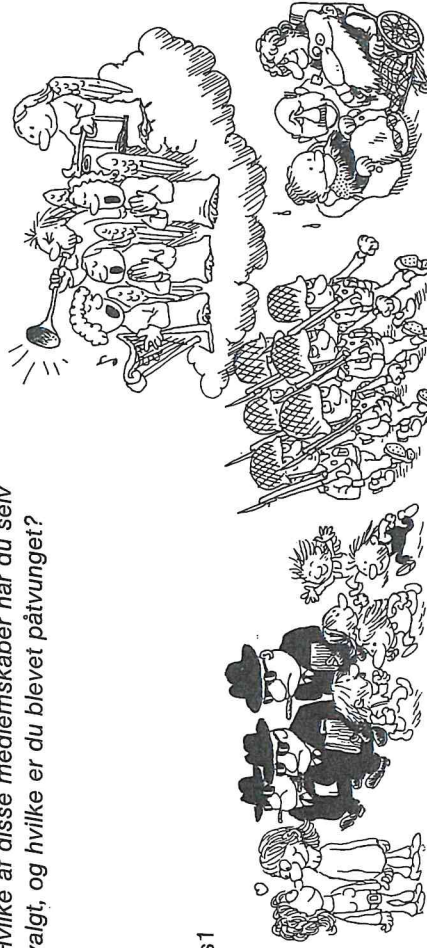
Hvilke af disse medlemskaber har du selv valgt, og hvilke er du blevet påtvunget?

OPGAVE S3

Findes der en gruppe (f.eks. en samfundsgruppe), som du synes er særlig tiltrækkende, og som du gerne vil være medlem af?

Hvis ja: Hvilken gruppe drejer det sig om?

Påvirker denne gruppe din adfærd, dine meninger, din påklædning m.m.?

En gruppe består af to eller flere mennesker, mellem hvilke der finder et samspil sted. Da grupper varierer stærkt med hensyn til gruppestørrelse, gruppens formål, gruppens varighed, kommunikationsformen mellem medlemmerne m.m., har man forsøgt at skelne mellem forskellige former for grupper. De forskellige typer af grupper er dog ret uklart defineret, men vi vil alligevel i nedenstående give en kort beskrivelse af nogle gruppeinddelinger.

Primærgrupper

En primærgruppe er en gruppe med relativt få medlemmer. Medlemmerne har nær kontakt med hinanden og kender hinanden personligt. Ofte identificerer medlemmerne i en primærgruppe sig med hinanden – der opstår en »vi-følelse«.

OPGAVE S4

Nævn nogle eksempler på primærgrupper.

Sekundærgrupper

En sekundærgruppe er en gruppe med relativt mange medlemmer. Medlemmerne har ringe kontakt med hinanden og ses måske aldrig. Sekundærgrupper tilgodeser som regel specielle interesser eller formål.

OPGAVE S5

Nævn nogle eksempler på sekundærgrupper.

Formelle grupper

Formelle grupper er grupper med faste regler og forskrifter m.h.t. gruppemedlemmernes adfærd. Heraf følger, at forholdet mellem gruppemedlemmerne er ret upersonligt. I en formel gruppe findes der ofte en eller flere uformelle grupper.

Uformelle grupper

Uformelle grupper er spontant dannede

grupper, i hvilke omgangsformen ikke på forhånd er fastlagt. Uformelle grupper består ofte af mennesker, der nærer sympati for hinanden eller har fælles interesser.

OPGAVE S6

Hvilke af følgende grupper mener du er formelle grupper, og hvilke mener du er uformelle grupper:

- et dommerkollegium
- bestyrelsen i en forening
- et arbejdsteam på en byggeplads
- en syklub
- mandskabet på et skib

Referencegrupper

Referencegrupper kan være både positive og negative. En positiv referencegruppe er en gruppe, der har stor indflydelse på individets adfærd, meninger m.m., idet individet prøver at opføre sig i overensstemmelse med de normer, der findes i referencegruppen. En negativ referencegruppe har også stor indflydelse på individets adfærd m.m., idet individet søger at ligne den negative referencegruppes medlemmer så lidt som muligt. Man taler om referencegrupper, uanset om individet er medlem af disse eller ej.

OPGAVE S7

Nævn nogle eksempler på positive og negative referencegrupper.

Er du medlem af din/dine referencegrupper?

Adskillelsen mellem de forskellige grupper er ikke særlig skarp. Der er tale om gradvise overgange fra en type gruppe til en anden. Ofte overlapper f.eks. primærgruppe og referencegruppe hinanden, således at samme gruppe er både primærgruppe og referencegruppe for en person.

Roller

De færreste mennesker opfører sig på nøjagtig samme måde i forskellige grupper. I nogle grupper har vi indflydelse og betydning; i andre grupper indtager vi en mindre betydningsfuld position.

Vor position varierer således fra gruppe til gruppe, og dette har indflydelse på vore oplevelser og vor adfærd. Vi opfører os forskelligt, alt efter hvilken gruppe vi befinder os i. Vi spiller forskellige roller ganske som professionelle skuespillere.

Ved en rolle eller en social rolle forstår man det sæt af forventninger og krav, som andre mennesker knytter til et individs position eller stilling i en gruppe.

OPGAVE S8

Opfør du dig ens i alle de grupper, som du indgår i?

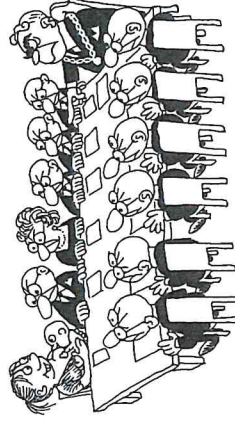
Hvis nej: Prøv at beskrive nogle af de roller, som du spiller.

I hvilken gruppe befinder du dig bedst, dvs. hvilken af dine forskellige roller synes du bedst om?

I hvilken gruppe befinder du dig dårligst, dvs. hvilken af dine forskellige roller synes du dårligst om?

Det forhold, at vi spiller forskellige roller i forskellige grupper, kan somme tider give anledning til konflikter. F.eks. kan en tilids-

s2

mand komme ud for, at arbejderne og ledelsens forventninger til ham er forskellige og måske endda uforenelige. Sådanne rollekonflikter kan være meget belastende for en person og ofte er de svære at løse.

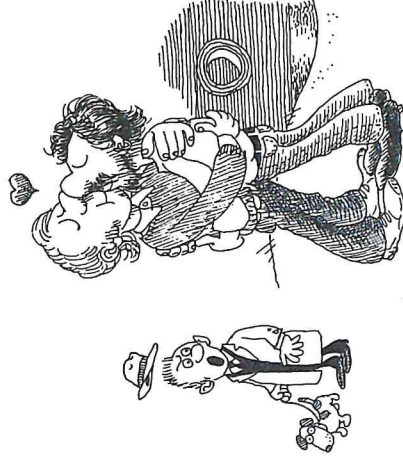
OPGAVE S9

Nævn nogle andre eksempler på situationer, hvor der opstår rollekonflikter.

Normer

Ved norm eller social norm forstår man andre menneskers krav eller forventninger m.h.t. et individs adfærd. De sociale normer varierer fra gruppe til gruppe. I nogle grupper er der mange og strenge normer, i

s3

andre grupper har medlemmerne større spillerum, men der findes næppe grupper, der er helt uden normer.

Normerne regulerer medlemmernes adfærd. Som oftest bevirker de sociale normer, at intet medlems adfærd afviger stærkt fra flertallets adfærd.

OPGAVE S10

Beskriv nogle normer i en af de grupper, som du er medlem af.

Oplever du normerne i denne gruppe som milde eller strenge?

Nævn nogle synspunkter, handlinger eller former for adfærd, som medlemme i denne gruppe ville opfatte som normbrud.

Hvad ville der ske med dig, hvis du opførte dig på en sådan måde, at du brød nogle normer?

Ville gruppemedlemmernes reaktioner være ens, uanset hvilket gruppemedlem der gjorde sig skyldig i normbrud?

Sociale sanktioner

Et gruppemedlem, der overtræder nogle af gruppens normer, udsættes som oftest for forskellige sociale sanktioner.

Disse sanktioner strækker sig fra godtmodigt drilleri til udelukkelse af gruppen eller fysisk afstraffelse. En normbryder vil ofte i en periode blive genstand for betydelig interesse fra de øvrige gruppemedlemmers side. Hvis denne øgede kommunikation med normbryderen ikke får ham eller hende til at opgive sin afvigende adfærd, vil kommunikationen dog snart aftage igen. Normbryderen ignoreres eventuelt eller får en mere varig rolle som afviger. I nogle tilfælde »sejrer« normbryderen, og det, der først var et normbrud, bliver nu en accepteret norm, som de øvrige gruppemedlemmer følger.

Hvor tilbøjelig en person er til at give efter for gruppepres afhænger af mange forskellige forhold, bl.a. af personens syn på sig selv. Tendensen til konformitet afhænger også af den følelsesmæssige betydning, som den afvigende adfærd eller mening har for personen.

OPGAVE S11

På hvilket alderstrin vil du mene, at de fleste børn befinder sig, når de første gang stifter bekendtskab med nogle sociale normer?

Hvor gammelt er barnet, når det begynder at internalisere de sociale normer?

Lederskab

OPGAVE S12

Begrebet leder er blevet defineret på mange forskellige måder. En definition lyder: »En leder er et individ, der påvirker gruppemedlemmernes adfærd og leder adfærden ind i bestemte baner.«

Hvad mener du om denne definition af en leder?

Er definitionen efter din mening mangelfuld eller tilstrækkelig?

Der findes næppe grupper, som er helt uden ledere, men der findes mange grupper, hvor der ikke er nogen formel leder.

Når en leder er formel leder, varetager han eller hun de lederfunktioner, som er tillagt en stilling eller en bestemt position. Lederskabets natur og lederens beføjelser er fastlagt ved vedtægter, love o.l. En formel leder kan have stor magt og være i stand til at træffe beslutninger, som går imod gruppens ønsker, uden at hans/hendes lederskab trues.

De formelle ledere kan være valgt af gruppen eller udpeget af andre personer end gruppens medlemmer.

OPGAVE S13

Nævn eksempler på formelle ledere, som er henholdsvis valgt og ikke valgt af de medlemmer, hvis tilstedeværelse er nødvendig for gruppens funktion.

Hvilke fordele kan der efter din mening være ved, at en gruppe har en valgt eller en udpeget formel leder?

Hvilke ulemper kan der efter din mening være ved, at en gruppe har en valgt eller en udpeget formel leder?

Uformelle ledere har i modsætning til formelle ledere ingen formel magt. En uformel leder er leder f.eks. i kraft af sin energi og aktivitet, sin popularitet, sin betydning for gruppens liv og trivsel eller sin evne til at føre gruppen mod et ønsket mål. En uformel leder kan have stor reel magt og stor indflydelse på gruppemedlemmernes adfærd og synspunkter.

Uformelt lederskab kan være af kortvarig natur eller strække sig over længere tid. Gruppens syn på og holdning til den uformelle leder er altafgørende for dennes position som leder. Man kan udmærket være formel leder uden at kunne klare sine lederfunktioner på en for gruppen tilfredsstillende måde. En uformel leder vil derimod ikke kunne bevare sin magtposition, hvis gruppemedlemmernes accept og anerkendelse forsvinder.

OPGAVE S14

Findes der uformelle ledere i nogle af de grupper, som du er medlem af?

Hvis ja: Har disse uformelle ledere stor eller lille indflydelse på gruppens trivsel og de sociale normer?

Hvad er efter din mening årsagen til, at netop de konkrete personer, som du tænker på eller har nævnt, er blevet uformelle ledere?

Har du nogen sinde været medlem af en gruppe, hvor der ikke fandtes en formel eller en uformel leder?

Hvis en person begynder i en ny skole eller på en ny arbejdsplads, vil det være meget nemt for vedkommende at finde frem til de personer, der har det formelle lederskab. De uformelle ledere er derimod vanskelige at identificere, hvis de ikke har fået tildelt en eller anden form for formel magt.

OPGAVE S15

Kirsten er lærerinde og har for 4 måneder siden fået en ny 1. klasse. Hun har det indtryk, at trivslen i klassen er meget dårlig, og at en del af eleverne er isolerede og udelukket fra gruppen. Enkelte elever danner efter Kirstens skøn lukkede klikker. Hun ønsker at modvirke sådanne tendenser, men ved ikke rigtig hvad hun skal gøre. Hun har svært ved at få overblik over elevernes indbyrdes forhold og relationer.

Indlev dig i Kirstens situation. Hvordan ville du forøge dit kendskab til de sociale relationer i klassen?

Hvordan ville du finde ud af, om der findes uformelle ledere i klassen?

Både formelt og uformelt lederskab kan udøves på forskellig måde. Man taler om autoritært, demokratisk og laissez-faire lederskab (laissez-faire kan oversættes til laden-stå-til).

Ved autoritært lederskab forstår man et lederskab, der er karakteriseret ved, at lederen i udtalt grad bestemmer, hvad der skal foregå i gruppen, og hvad de enkelte gruppemedlemmer skal beskæftige sig med. Ros og kritik vil ofte være af meget personlig art. (Eks.: Nu skuffer du mig, Peter el.l.).

Et autoritært lederskab har mange fremtrædelsesformer. Det kan udmærket udøves på en høflig og venlig måde, og den autoritære leder kan udvise stor interesse for de mennesker, han eller hun er leder for.

Denne interesse vil overvejende dreje sig om »undersåtternes« præstationer og ikke i særlig høj grad om deres trivsel, personlighedsudvikling m.m.

Det er karakteristisk for alle former for autoritært lederskab, at det til syvende og sidst er lederen, der træffer de afgørende beslutninger.

I autoritært ledede grupper vil der ofte være mange aggressioner mellem de mange gruppemedlemmer, og der vil være tendens til etablering af hakkeorden og syndebookke. Et autoritært lederskab øger den indbyrdes konkurrence i gruppen. Dette kan forøge gruppemedlemmernes arbejdstempo og forbedre arbejdets kvalitet. For at dette skal blive tilfældet, er det nødvendigt, at medlemmerne accepterer den autoritære ledelsesform. Det kan de gøre af forskellige grunde. En af disse grunde kan være angst for lederen og dennes magt; en anden grund kan være at gruppemedlemmerne har fået en autoritær opdragelse og derfor er vant til og befinder sig bedst ved at andre bestemmer over dem.

OPGAVE S16

Hvad mener du er årsagen til, at der ofte optræder syndebookke i autoritært ledede grupper?

Ved demokratisk lederskab forstår man et lederskab, der er karakteriseret ved, at gruppemedlemmerne har indflydelse på beslutningsprocesserne. Den demokratiske leder vil diskutere arbejdsopgaver og fordeling af disse med gruppen, og gruppemedlemmerne vil være med til at træffe de afgørende beslutninger. Den demokratiske leder har naturligvis sin egen personlige mening om f.eks. fordeling af arbejdsopgaver, men han eller hun vil – i modsætning til den autoritære leder – være indstillet på og villig til at opgive sine egne ønsker, hvis disse strider mod gruppens.

I demokratisk ledede grupper vil der være mindre konkurrence blandt gruppemedlemmerne, og disse vil i høj grad betragte hinanden som lige, omend forskellige. Gruppemedlemmerne vil have en stærk »vi-følelse« i modsætning til den autoritært ledede gruppe, hvor »jeg-følelsen« er mest fremtrædende.

Kommunikationen blandt medlemmerne i den demokratisk ledede gruppe vil være livlig, og der vil være relativt få aggressioner i gruppen. I en demokratisk ledet gruppe vil arbejdstempoet ofte være lavere end i en autoritært ledet gruppe. Trivslen vil derimod som oftest være bedre i førstnævnte end i sidstnævnte. Arbejdets kvalitet vil ofte være høj i en demokratisk ledet gruppe. En demokratisk ledet gruppe kan kun fungere tilfredsstillende, hvis gruppemedlemmerne er indstillet på demokrati.

OPGAVE S17

Hvilke personlighedstræk mener du vil være fremherskende hos personer, der trives dårligt i en demokratisk ledet gruppe?

1/3

Laissez-faire lederskab må nærmest betegnes som mangel på lederskab. Laissez-faire lederen vil holde sig i baggrunden og overlade initiativet til gruppens medlemmer. Han eller hun svarer på spørgsmål og henvendelser, men blander sig ikke i de aktiviteter, som foregår i gruppen.

OPGAVE S18

Hvordan tror du, at børn vil reagere på laissez-faire lederskab?

OPGAVE S19

Har du i skolen eller på din arbejdsplads stiftet bekendtskab med både autoritært, demokratisk og laissez-faire lederskab?

Hvilken form for lederskab foretrækker du?

Hvad synes du er henholdsvis det mest negative og det mest positive ved

- autoritært lederskab
- demokratisk lederskab
- laissez-faire lederskab

Beskriv en gruppe, hvor du mener, at autoritært lederskab vil være det mest hensigtsmæssige.

Beskriv en gruppe, hvor du mener, at demokratisk lederskab vil være det mest hensigtsmæssige.

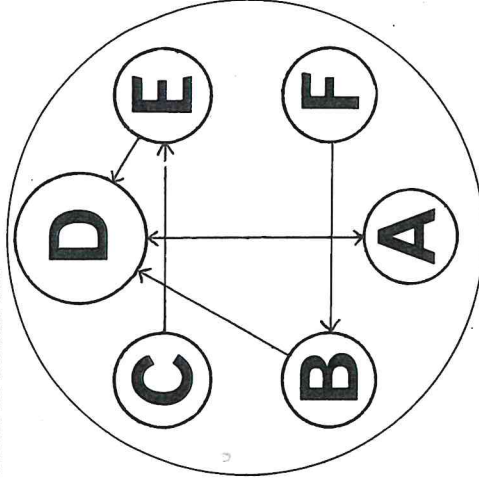
Beskriv en gruppe, hvor du mener, at laissez-faire lederskab vil være det mest hensigtsmæssige.

Hvilken type lederskab, der fremstår i en gruppe er afhængig af mange forhold. Mange mennesker er kun i stand til at praktisere en bestemt form for lederskab. Nogle mennesker vil være i stand til at veksle mellem autoritært, demokratisk og laissez-faire lederskab, alt efter hvad situationen kræver. Også arbejdets art eller gruppens formål spiller en rolle for, hvilken type lederskab der opstår, og dermed også for hvilken leder gruppen vælger eller får udpeget.

Man har tidligere ment, at ledere var personer med specielle personlighedstræk. Man talte om en særlig »lederevne«. Undersøgelser af forskellige ledere ydre fremtoning, intelligens, selvtillid m.m. har dog ikke ført til resultater, der berettiger, at man taler om en særlig »lederevne«.

Mange forhold har indflydelse på, hvem der bliver leder. Stor viden om og kendskab til emner, som gruppen beskæftiger sig med, vil forøge en persons chancer for at blive leder. På samme måde vil en person, som har adgang til alle for gruppen relevante informationer, ofte fungere som leder.

Til slut en kort omtale af et såkaldt sociogram. Et meget enkelt sociogram kan f.eks. se sådan ud:

Sociogrammet kan være udarbejdet på baggrund af spørgsmål som: »Hvem i din gruppe synes du bedst om?«

Cirklene med bogstaver angiver personer. En pil fra A til D angiver, at A blandt de øvrige 5 gruppemedlemmer foretrækker D. Det samme gør B og E, medens C foretrækker E, D foretrækker A, og F foretrækker B. A og D må antages at være nære venner, medens C og F er de mest isolerede personer i gruppen. D er den mest populære person.

Ved hjælp af et sådant sociogram kan man få kendskab til de sociale relationer i en gruppe.

OPGAVE S20

Ville du nære betænkeligheder ved på baggrund af en sociometrisk undersøgelse at udarbejde et sociogram til belysning af de sociale relationer i en af dine medlemsgrupper?

Hvis ja: Hvorfor?

Kan du nævne en situation, hvor det efter din mening ville være en god idé at udarbejde et sociogram?

Massekommunikation

Som eks. på et af massekommunikationens medier vælges reklamer, og der gives i det følgende en kort introduktion til nogle reklamepsykologiske begreber.

Reklamens opgave er at udøve en psykologisk påvirkning på et eller flere mennesker med det formål at sælge en vare eller en idé. Reklamer kan deles i:

1. Saglige reklamer

Herved forstås reklamer, som nøjtermt og sagligt informerer om en vare eller en idé.

Eksempel: En nøjtern beskrivelse af en bils egenskaber.

2. Usaglige reklamer

Herved forstås reklamer, som appellerer til behov, værdier o.l., som er den pågældende vare uvedkommende.

Eksempel: Appelleren til sexbehov eller herskebehov i bilreklamer. Usaglige reklamer spiller ofte på »modtagerens« ufuldstændige identitet. Mange reklamer tilbyder ligefrem en identitet. Ved at købe en bestemt tandpasta får man visse personlighedstræk (selvsikkerhed f.eks.).

Ved udarbejdelse af reklamer tages der ofte hensyn til potentielle køberes positive referencegruppe. Hvilke grupper ønsker køberne at tilhøre? Hvilke personer eller personlighedstyper ønsker køberne at ligne?

Reklame kan appellere til såvel bevidste som ubevidste behov. Behov for sex, værd-sætning, kærlighed og tilhørsforhold er behov, som mange reklamer appellerer til.

Resumé

Primærgruppe

s4

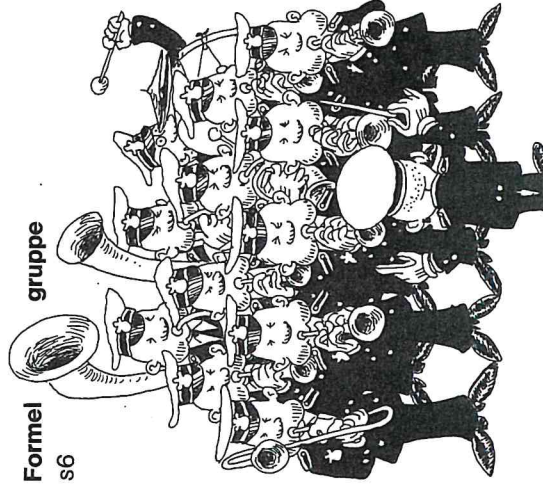
Sekundærgruppe

s5

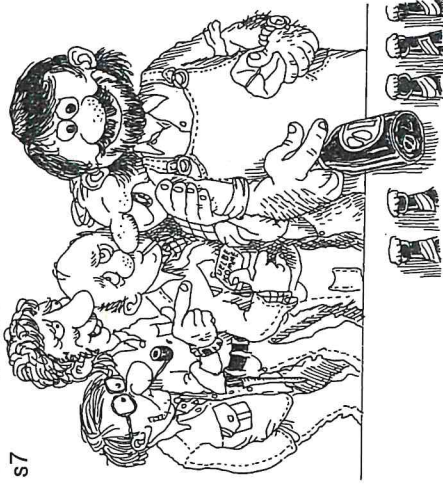
Formel

s6

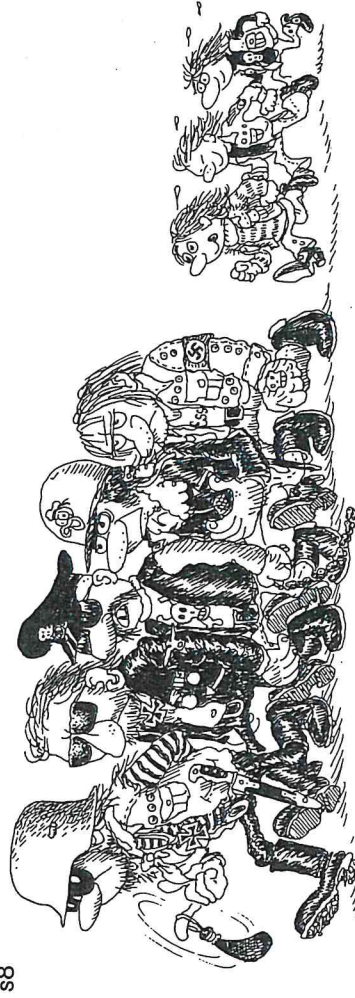
Uformel gruppe

s7

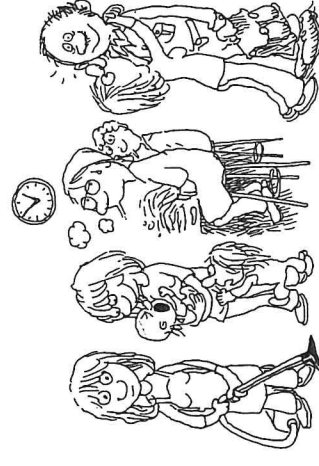
Referencegruppe

s8

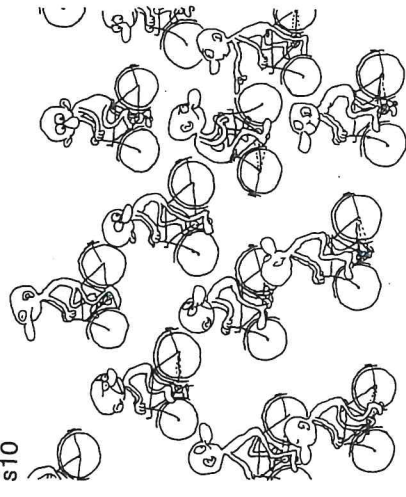
Forskellige roller

s9

Sociale normer, normbrud

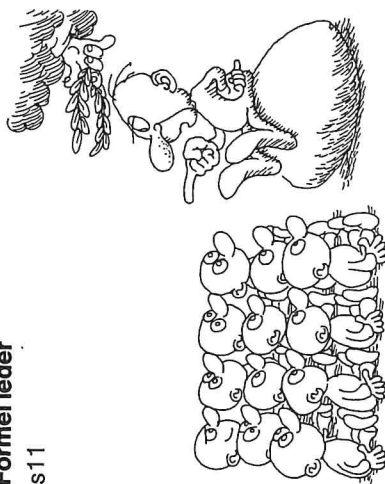
s10

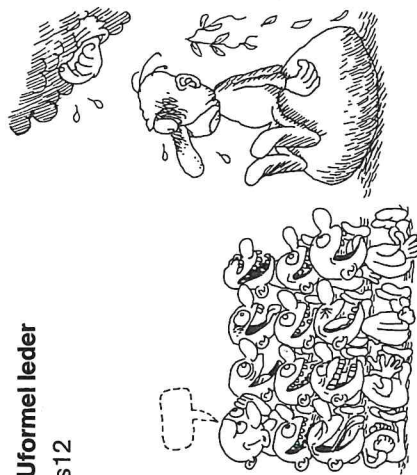
Indlæringspsykologi

Indlæringspsykologi er den del af psykologien, som især beskæftiger sig med de faktorer, der har betydning for og indflydelse på læreprocessers forløb.

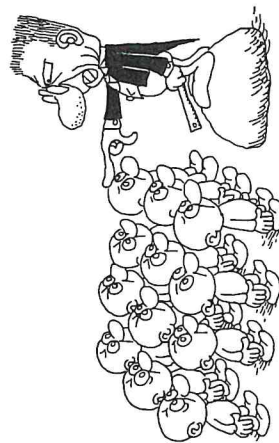
Formel leder
s11

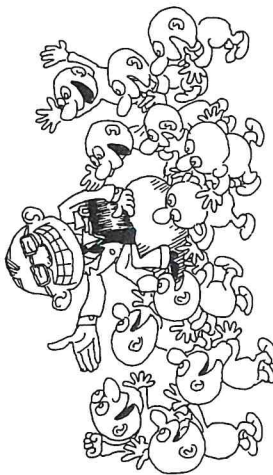
Uformel leder
s12

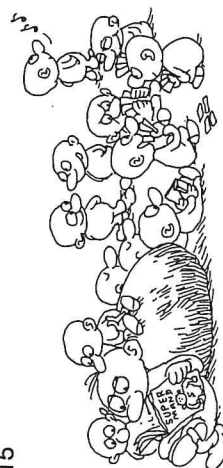
Autoritær leder
s13

Demokratisk leder
s14

Laissez-faire-leder
s15

Vi vil i dette kapitel beskæftige os med forskellige former for indlæring, og vi vil se lidt nærmere på nogle af de faktorer i individet og i miljøet, som hæmmer eller fremmer indlæring. Generelle indlæringspsykologiske forhold, samt problemer vedrørende analogislutninger fra dyr til mennesker vil også kort blive omtalt. Først vil vi søge at definere indlæring.

OPGAVE 11

Nogle definitioner på indlæring lyder:

1. »Indlæring er en erfaring, som fører til en ny oplevelsesmåde eller reaktion, eller en erfaring, som forandrer og fører en tidligere oplevelsesmåde eller reaktion videre.«
2. »At lære er at erfare noget, som får én til at reagere anderledes eller opleve nye sider af virkeligheden.«
3. »Indlæring er tilpasning til miljøet.«

Hvad forstår du ved indlæring eller ved at lære noget?

Kan du tilslutte dig en af ovenstående definitioner?

Forskellige former for indlæring

1. En genstand, som bevæger sig vil hos nyfødte ællinger fremkalde en efterfølgelsesreaktion. Ællingerne følger efter »genstanden« uanset om denne er et menneske, en dukke eller en levende and. Denne form for indlæring kalder man *prægning*. Effektiv prægning kan finde sted i det første døgn, ællingerne lever, og er kun mulig inden for denne afgrænsede tidsperiode. Prægning ses også hos andre dyr end ællinger.

2. De fleste børn vil – hvis ikke helt specielle forhold gør sig gældende – have lært at gå, når de er et par år gamle.

3. De fleste børn i Danmark lærer før eller siden at spise med kniv og gaffel.

4. En del forældre har været ude for, at deres barn på 3-4 år pludselig siger ord, som forældrene ikke har lært barnet.

OPGAVE 12

Hvad vil du kalde og hvordan vil du beskrive de former for indlæring, som er omtalt i eksempel 2, 3 og 4?

Kan du nævne andre eksempler på disse former for indlæring?

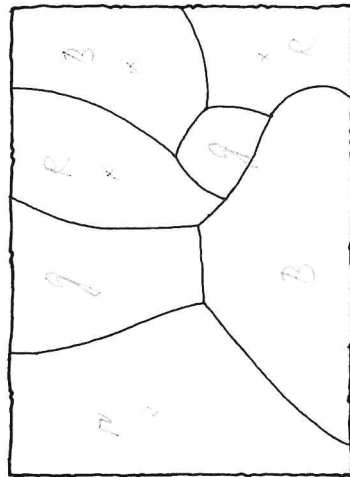
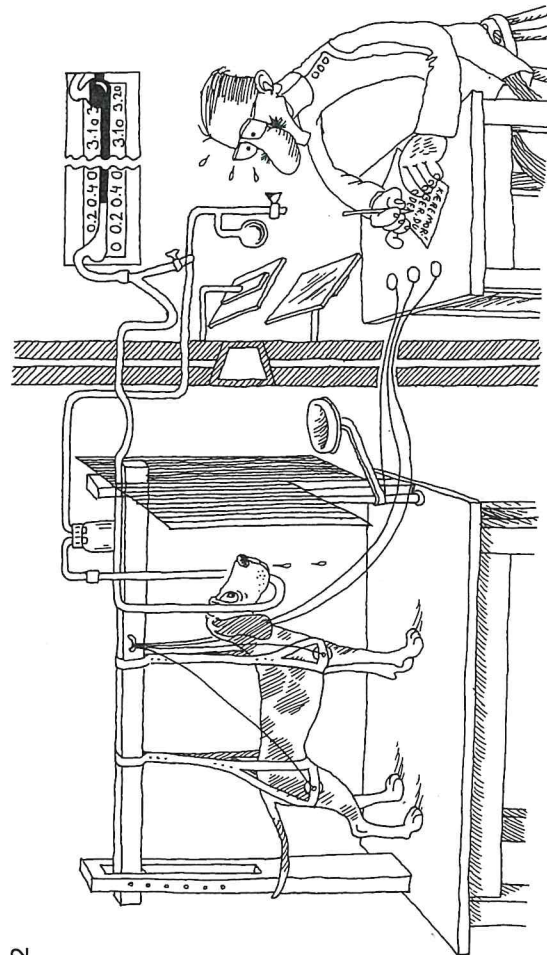
5. Man taler om klassisk betingning, når en reaktion (f.eks. spytskretion hos hunde) udløses af en stimulus (f.eks. en klokke), som ikke oprindeligt kunne udløse denne reaktion.

Ekspirerimenter med klassisk betingning, blev første gang udført af den russiske fysiolog Ivan P. Pavlov. Et af Pavlovs forsøg var følgende:

I et lydisoleret rum præsenterede Pavlov en hund for 2 stimuli: en tone og få sekunder efter tonen et stykke kød. Et operativt indgreb havde gjort det muligt at føre spyt fra hundens mund til en spytmåler. I begyndelsen øgedes spytafsondringen kun, når hunden så kødet, men efterhånden øgedes spytafsondringen også, når hunden hørte den tone, som lød før kødet blev præsenteret. Denne sidste reaktion kaldes en betinget reaktion (BR). Man kunne også kalde den en tilkørt reaktion. Øget spytskretion ved synet af kødet kaldes en ubetinget reaktion (UR), idet denne reaktion fremkommer helt spontant. Kødet er en ubetinget stimulus (US) og tonen en betinget stimulus (BS).

OPGAVE 13

Kan du nævne eksempler på klassisk betingning hos dyr, børn eller voksne?

Hunden reagerede også med øget spytskretion ved toner, der mindede om den tone, som oprindeligt var anvendt i forsøget. Dette kaldes stimulusgeneralisering.

OPGAVE 14

Kan du nævne eksempler på stimulusgeneralisering – f.eks. hvad angår frygtreaktioner?

Som det fremgår af ovenstående, er klassisk betingning en passiv form for indlæring. Bestemte situationer, personer eller genstande giver i kortere eller længere tid anledning til visse oplevelser og fysiologiske reaktioner. Disse finder sted, hvad enten individet ønsker det eller ej.

OPGAVE 15

Forestil dig, at du befinder dig i en af følgende situationer:

1. En mørk vinteraften kører du hen ad en øde landevej. Pludselig går din bil i stå. Du drejer nøglen rundt og prøver at starte igen, men der sker ikke noget.

Hvad vil du gøre?

2. Du er i gang med at sy et eller andet. Pludselig springer sytråden hver gang du starter symaskinen.

Hvad vil du gøre?

3. Farv ovenstående landkort med færrest mulige farver. Hvert land skal have en farve. To lande, der har fælles grænse, må ikke have samme farve. Hvor mange farver kan du klare dig med?

Hvilken fremgangsmåde vil du anvende ved løsningen af denne opgave?

4. Du kommer sent hjem en aften og har glemt nøglen til dit hus. De øvrige beboere er på ferie.

Hvad vil du gøre?

Hvordan vil du beskrive den adfærd, som du mener, at du ville udvide i de fire situationer?

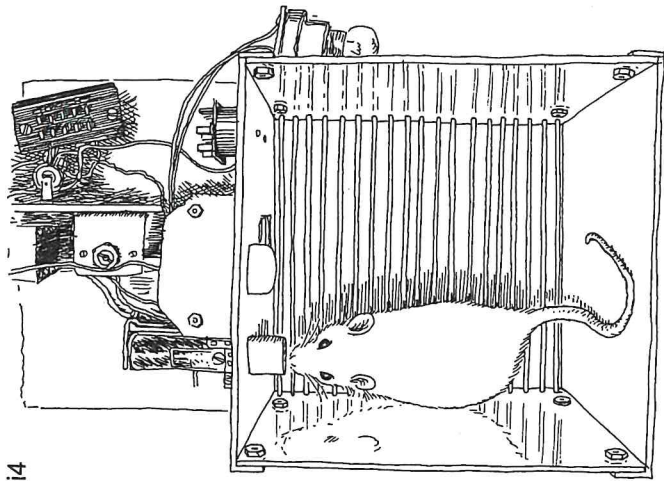
OPGAVE 16

Hvordan kan man sandsynliggøre eller »bevise«, at der evt. har fundet indlæring sted i de i opgave 15 omtalte situationer?

Har du et forslag til et navn til denne form for indlæring?

6. I den form for indlæring, som kaldes operant eller instrumentalbetingning, finder der ofte en adfærd sted, som minder om den i opgave 15 omtalte adfærd. Amerikaneren B. F. Skinner er en af de psykologer, som har arbejdet med instrumental betingning.

Et af Skinners forsøg gik ud på følgende: En sulten rotte bliver anbragt i en såkaldt Skinner-box, dvs. et bur, hvor der er anbragt en madskål og en vægtstang. Et tryk på stangen bevirker, at der falder mad ned i skålen. I begyndelsen farer rotten frem og

OPGAVE 17

Nævn nogle eksempler på instrumentel betingning med positiv forstærkning.

Har du i din skoletid stiftet bekendtskab med positiv forstærkning? *fuld energi*

Hvis ja: Hvor bestod denne?

OPGAVE 18

Nævn nogle eksempler på instrumentel betingning med negativ forstærkning.

Har du i din skoletid stiftet bekendtskab med negativ forstærkning?

Hvis ja: Hvor bestod denne?

OPGAVE 19

Hvilke af de ovenfor omtalte seks former for indlæring mener du, at der er tale om i følgende tilfælde:

Peter gik ud af skolen, da han var 14 år. Han led mange nederlag i skolen og kan ikke lide at tænke på sin skoletid. Som 20-årig skal han en dag aflevere en pakke til skoleinspektøren på en skole i den by, hvor han bor nu. Da Peter står i skoleinspektørens kontor bliver han nervøs og urolig og får klamme hænder.

OPGAVE 110

Hvilke former for indlæring kan der være tale om når

1. et barn lærer at cykle
2. et treårigt barn lærer, at det ikke må røre ved grammofoonplader
3. en hund lærer at komme, når man siger dens navn

Hvilke former for forstærkning kan der være tale om i de tre nævnte tilfælde?

tilbage i buret, men før eller siden kommer den tilfældigt til at trykke på vægtstangen. Der falder nu mad ned i skålen. Efterhånden lærer rotten at trykke på vægtstangen, når den er sulten og har behov for mad.

En bestemt form for adfærd (tryk på vægtstang) fører til belønning (mad). Rotens adfærd formes ved hjælp af belønning eller gennem forstærkning (reinforcement). For at have effekt på adfærden skal forstærkningen være øjeblikkelig, dvs. belønningen skal følge lige efter den ønskede adfærd.

Forstærkning kan være både positiv og negativ. Negativ forstærkning (straf af en eller anden art) bevirker, at en bestemt adfærd forsvinder.

Instrumentel betingning er en aktiv form for indlæring. Gennem handling og aktivitet læres en bestemt form for adfærd.

Programmeret undervisning

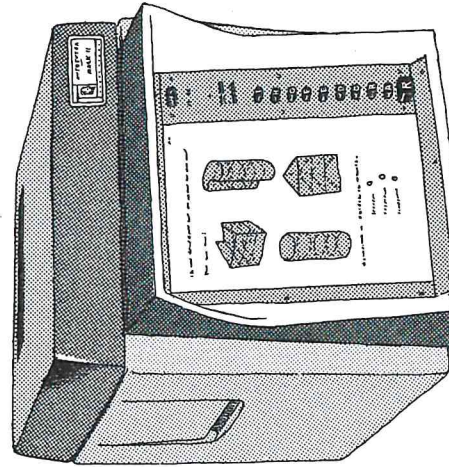
Programmeret undervisning er en undervisningsform, som bygger på erfaringer fra forsøg med instrumentel betingning. Programmeret undervisning bygger bl.a. på følgende principper:

1. stoffet inddeles i små enheder (rammer)
2. undervisningen er systematisk opbygget, forstået således at hver ramme hele tiden bygger på den forudgående ramme og danner grundlaget for den næste
3. eleven kan – så snart han eller hun har svaret på et spørgsmål – straks kontrollere, om svaret er rigtigt eller forkert (øjeblikkelig forstærkning)
4. målet for undervisningen er meget klar og defineret i adfærdstermer.

Til programmeret undervisning kan anvendes både bøger og indlæringsmaskiner.

I nedenstående er anført nogle positive træk ved programmeret undervisning:

1. eleverne kan arbejde i deres eget tempo
2. eleverne kan hele tiden vurdere, hvor langt de er kommet i indlæringsprocessen
3. fejl bliver rettet med det samme

OPGAVE 111

Kan du anføre nogle negative træk ved programmeret undervisning?

Motivation

Vi vil nu se lidt nærmere på nogle af de faktorer i individet eller i miljøet, som hæmmer eller fremmer indlæring.

Mange mennesker har befundet sig i en undervisningssituation, hvor der ikke har fundet megen indlæring sted.

OPGAVE 112

Prøv – gerne med udgangspunkt i situationer, som du selv har befundet dig i eller befinder dig i – at nævne nogle af de faktorer, som virker hæmmende på indlæring.

OPGAVE 113

Har du befundet dig i en situation eller et miljø, som virkede fremmende på indlæring, og hvor du oplevede, at du lærte en hel masse?

Hvis ja: Prøv at beskrive denne situation eller dette miljø og prøv at finde frem til nogle af de faktorer, som bevirkede, at indlæring fandt sted.

I ovenstående har vi omtalt indlæring som noget, der kun finder sted i bestemte situationer eller bestemte miljøer. Dette er naturligvis ikke tilfældet.

Vi lærer alle sammen noget hele tiden, og hvis vi ikke støder på ydre hindringer, vil vi overvejende beskæftige os med de emner, som vi finder meningsfulde og relevante for vor situation her og nu. Dette betyder ikke nødvendigvis at falde sammen med andre menneskers opfattelse af, hvad vi burde beskæftige os med. F.eks. har børn og voksne ofte forskellig opfattelse af, hvilke aktiviteter der er vigtige og meningsfulde.

Nogle mennesker er af den opfattelse, at børn selv er i stand til at afgøre, hvad der er relevant at lære, og at man overvold mod barnet ved f.eks. at påtvinge det bestemte skolefag på bestemte alderstrin. Man skal give børn *tilbud* om undervisning i forskellige emner, men børnene skal selv vælge, hvilke emner de vil undervises i.

Andre mennesker mener ikke, at man kan overlade den slags valg til børn. På denne måde ville mange børn blive ladet i stikken, da der kræves bestemte færdigheder og kundskaber for at kunne klare sig godt i vort komplicerede samfund. Børnenes valg vil i høj grad være påvirket af forældrenes holdninger, uddannelse, sociale klasse m.m. Et skolesystem, hvor eleverne frit kan vælge, hvad de vil beskæftige sig med, vil uddybe de allerede eksisterende klasseforskelle.

OPGAVE I14

Vi antager, at du har et barn, som om et års tid skal begynde at gå i skole.

Hvilken type skole vil du foretrække at placere barnet i?

Begrund dit valg.

Ovenstående betragtninger leder tanken hen på en af de faktorer, som har betydning for, om indlæring finder sted eller ej, nemlig motivation.

Hvis en skoleelev skal lære f.eks. matematik, er det naturligvis vigtigt, at eleven er motiveret til at lære dette fag.

Mangel på motivation og dermed nedsat indlæring kan bl.a. skyldes:

1. Elevens forhold til læreren

Eleven og læreren har af en eller anden grund svært ved at samarbejde.

Dette kan skyldes, at eleven er bange for læreren eller finder lærerens undervisningsmetoder kedelige. I nogle tilfælde er

afstanden mellem elevens og lærerens re-ferensramme, sprogbrug o.l. så stor, at frugtbare kommunikation bliver yderst vanskelig at opnå.

2. Elevens forhold til faget

Eleven er af en eller anden grund uinteresset i faget.

Dette kan skyldes, at eleven har svært ved at se, hvilken nytte han eller hun senere i livet vil have af kendskab til matematik. At lære matematik opleves ikke i øjeblikket som en meningsfuld og relevant opgave for eleven.

Den manglende motivation kan også skyldes, at undervisningen er lagt på et så højt fagligt niveau, at det er umuligt for eleven at leve op til de krav, der stilles. Eleven kommer ud for det ene nederlag efter det andet og reagerer så med passivitet og modvilje mod matematik.

3. Elevens personlige og sociale problemer

Hvis eleven har svære personlige eller sociale problemer, vil disse opleves som så påtrængende at det at lære matematik, forekommer eleven mindre vigtigt. Det mest af elevens energi vil være bundet i konflikter.

4. Elevens sprog, begrebsverden, tidligere erfaringer m.m.

Disse delvis socialt betingede forhold spiller en stor rolle for, hvor fortrolig eleven er med f.eks. abstrakt tænkemåde, som igen har betydning for elevens »flair« for matematik, hvilket igen har indflydelse på elevens motivation. De fleste mennesker foretrækker at beskæftige sig med det, som de er dygtige til.

OPGAVE I15

Har du selv eller dine kammerater været ude for manglende motivation (lyst) til at lære et bestemt fag?

Hvis ja: Hvilken af de fire forklaringer passer bedst i dette tilfælde?

16

1. eleven ønsker at gøre indtryk på læreren
2. eleven er bange for læreren
3. eleven ønsker at hævde sig blandt kammeraterne (konkurrencemotiv)
4. karakterer og eksamen.

Det uheldige ved indirekte motivation er, at elevens interesse for et emne forsvinder, hvis de motiverende faktorer (f.eks. læreren) forsvinder.

I praksis vil både direkte og indirekte motivation ofte indgå i en indlæringssituation. I nogle tilfælde kan indirekte motivation efterhånden ændres til direkte motivation.

Vi vil slutte dette kapitel med nogle mere generelle betragtninger bl.a. om forholdet mellem indlæringspsykologiske synspunkter og den måde, hvorpå indlæring forsøges organiseret i offentlige institutioner (skoler m.m.).

Indlæringspsykologi bygger i ret høj grad på resultater og erfaringer fra indlæringspsykologiske forsøg med dyr. Røtter, katte, hunde og chimpanser er de dyrearter, der oftest har været anvendt i indlæringspsykologiske forsøg.

Det er svært at afgøre, i hvor høj grad resultater fra dyreprykologiske forsøg kan overføres til mennesker. Mennesket ved, at det har en bevidsthed og kan ligesom stille sig uden for sig selv og betragte sig selv. Værdinormer, etik, religion og politisk overbevisning er noget som i høj grad præger et menneskes liv. Mennesket stræber efter et sammenhængende helhedssyn på livet og verden; at kunne og vide noget er sjældent et mål i sig selv. Alt dette antages normalt ikke at passe på dyr. Endelig har mennesket et symbolsprog, modsat dyr, der kun har et signalsprog.

De ovenfor beskrevne indlæringsteorier, som i høj grad bygger på indirekte motivation, kan således ikke ukritisk overføres til mennesker. En sulten rotte vil altid udføre den adfærd, forsøgslederen ønsker (f.eks. trykke på en knap), hvis adfærden beløn-

nes med mad. En politisk fange, som ikke har fået mad i flere dage, vil ikke på samme måde være villig til at røbe en kammerats navn eller afsværge sin politiske overbevisning blot for at få mad. Mennesket har på en anden måde end dyrene mulighed for at vælge, hvordan de vil leve, og hvilken adfærd de vil udvise.

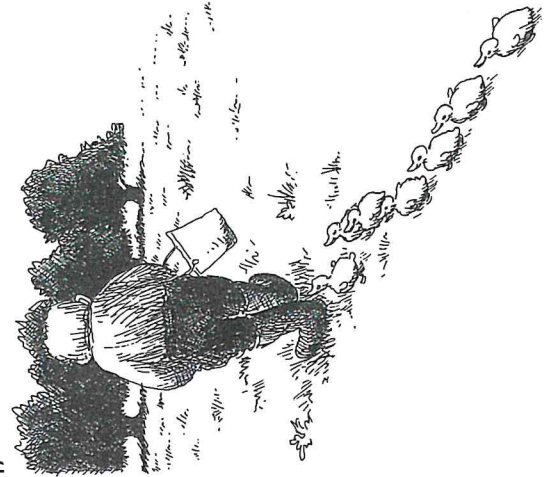
En pædagogik, som bygger på indirekte motivation (eksamen, karakterer, fremtidige karrieremuligheder m.m.) har altid et element af tvang i sig. En pædagogik, der bygger på direkte motivation og på menneskets nysgerrighed og behov for et sammenhængende livssyn, er til gengæld svær at forene med et skolesystem med den kendte orden og regelmæssighed (skemaer, fag, klasser).

Enkelte steder i Danmark (f.eks. ved Roskilde Universitetscenter) er der dog forsøg i gang med nye måder at organisere indlæringen på i offentlige institutioner. Man anvender her organisationsformer, som mere er i overensstemmelse med principperne om direkte motivation.

Resumé

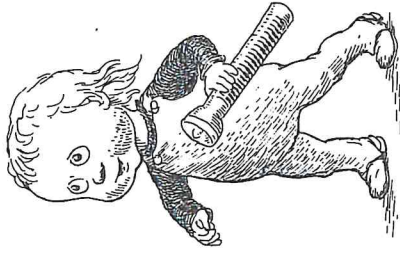
1. Prægning

i7

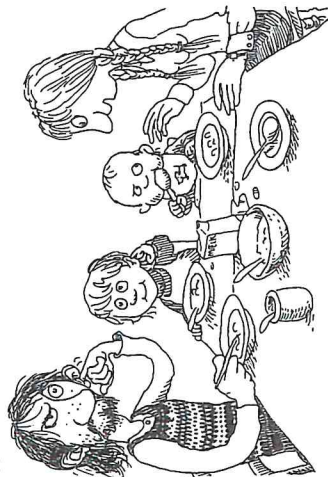
2. Modning

i8

3. Imitation

i9

4. Trial and error (Prøven-sig-frem)

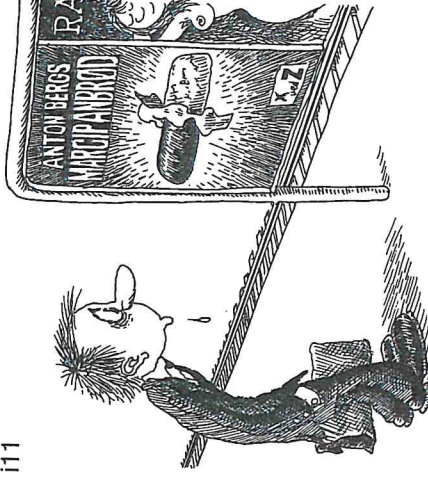
i10

5. Klassisk betingning

En reaktion udløses af en stimulus, som ikke oprindeligt kunne udløse denne reaktion. (Pavlov).

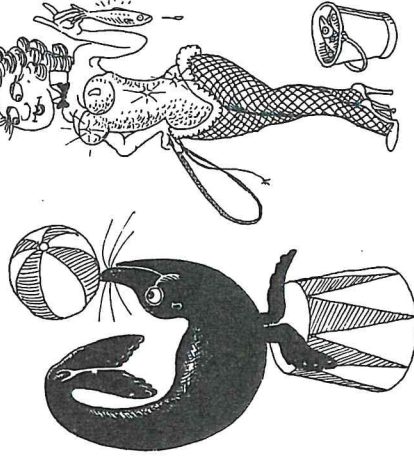
i11

6. Instrumentel eller operant betingning

En bestemt adfærd udformes gradvis ved hjælp af forstærkning. (Skinner).

i12

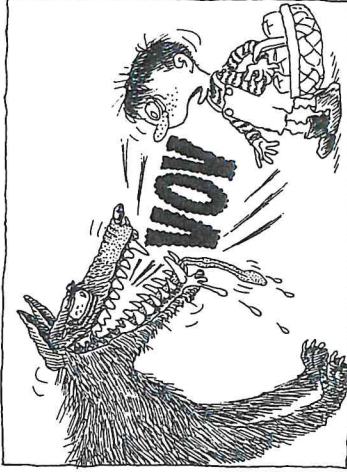
Forstærkning kan være:

positiv: en bestemt reaktion belønnes negativ: en bestemt reaktion straffes

Stimulusgeneralisering

En bestemt reaktion udløses ikke blot af en speciel stimulus, men også af lignende stimuli.

i13

Programmeret undervisning

En undervisningsmetode, der bygger på resultaterne fra forsøg med instrumental betingning.

Forhold, som har betydning for om indlæring finder sted.

Sådanne forhold kan være:

1. elevens forhold til læreren
2. elevens forhold til et fag, et emne o.l.
3. elevens personlige og sociale problemer
4. elevens sprog, begrebsverden m.m.

Disse forhold har indflydelse på elevens motivation og dermed også på indlæringsforløbet.

Direkte motivation: faget eller emnet virker motiverende.

Indirekte motivation: faget eller emnet »uvedkommende« forhold (som f.eks. læreren, forholdet til kammerater o.l.) virker motiverende.